

ההיסטוריה של העיצוב הגרפי בישראל

סתיו אקסנפלד

שנה א' סמסטר ב'

סיכום מאת נגה רבד

ההיסטוריה של העיצוב הגרפי בישראל

1897 – הרצל מנסה להיפגש עם בכירי האימפריה העות'מאנית ואף אחד מהם לא מסכים לתת לעם היהודי את מדינת ישראל. יש המון מריבות ויש התעוררות לאומית. וזה בא לידי ביטוי בתוצרים הגרפיים. לדוגמה, תמונה של הרצל על גלויה לראש השנה. אפרים משה ליליאן, האמן הישראלי הראשון. בין הראשונים שמנסים לייצר שפה חדשה ללאום החדש הזה.

1906 – בוריס שץ מצליח לשכנע את הרצל והקונגרס הציוני החמישי שצריך גוף לימוד יהודי. ניתן לראות את הרעיונות של הקונגרס מבוטא בכמה אופנים במוסד של בצלאל. זה ניכר גם במבנה וגם בסוג האמנות שמלמדים שם. זו תקופה שמנסה להכתיב אופנים מסוימים כדי ליצור משהו חדשני. במקביל בתל אביב יש אידיאולוגיה שמגיעה מרוסיה והקומוניזם וזה קורה במקביל למה שקורה בבצלאל וזאת שפה אחרת, נקייה יותר, מופשטת וגיאומטרית יותר. הביקורת ביחס לבצלאל היא לא בדיעבד, הביקורות הקשות נכתבו כבר אז.

שנות ה-30 – מגיעים יהודים מאירופה בעקבות המלחמה ומביאים השכלה וכסף. יחס עם כל השינוי בטכנולוגי והדמוגרפי יש השפעה במספר רבדים. בהיבט החינוכי – בצלאל של שץ נסגר 1929 ונפתח מחדש ב-1935. הלוגו שונה ועוצב בידי אחד הסטודנטים. יש שינוי במקום. מרבית המורים היו ממזרח אירופה והן משתנים למורים בעיקר מגרמניה. ההשפעה היא לא רק על העיצוב. מדברים בתוך בצלאל ומחוץ לשוק, השינוי גם בחוץ וגם בפנים. מתחילים לראות דימויים מאוד גדולים, רבים האוכלוסייה לא מדברים עברית אז מנסים להקל את התקשורת. יש חוקים לגרפיקאים. מרבית המעצבים שותפים למאבק להקמת המדינה, כמו עיצוב לקק"ל ועוד. לצד הצגת החלוץ והיישוב המעצבים מציגים גם עולם בורגני, שרוצה להנות מהחיים, להירגע. אבל זה כיוון שהוא פחות מוצג. אבל גם זה היה נוכח.

1948 – קמה מדינת ישראל. כבר היו מוסדות. את הדגל משאירים אבל את הסמל של המדינה משנים. המעצבים הסתכלו על תגליות ארכיאולוגיות שבאו לשרת נרטיב והשתמשו בהן. ארכיאולוגיה מדגימה מה אפשר לא להראות. השימוש בארכיאולוגיה היא שיחה על מאות אלפי שנים של גלות. ההחלטה לפסוח על התקופה הזו היא מאוד משמעותית. מצד אחד יש סמלים לאומיים שבאים לתאר את המדינה החוצה. אבל יש משמעות גם לשיח שמתקיים בין האזרח לבין הממסד. אחד הכלים שיכלו לעשות את זה הוא השטרות. כל אחד מהאלמנטים שנמצאים בא להעביר איזשהו מסר. עבודה בשדה. גם כאן ארכיאולוגיה באה לידי ביטוי והיא תלויה גם בהמשך. אחריו שראינו את החלוץ הגדול והמרשים מתחילים לראות את שרוליק שהוא מאוד חביב והוא ישראלי אחר וחדש. שרוליק נועד להראות את הישראלי כפי שישאלים רצו לראות את עצמם וויצי נועדה להציג את ישראל בעולם. נוצרה בידי דוש. אפשר לראות איך המערכת מדברת גם פנימה וגם החוצה. איך נראית המדינה לכל אחד מהצדדים, איזה מסר היא מנסה לשדר.

1958 – יש פריחה עצומה, פריחה כלכלית. יש הזדמנות למדינה להציג את ההישגים שלה בעשור למדינה. מחליטים ליצור את תערוכת העשור. גם ההשראה לסמל התערוכה מגיע מגילויים ארכאולוגיים. מתפתחים חמישה גפנים בתקופה ממש קצרה. מ-1954 עד 1958. הצבי, דוד, נרקיס בלוק, קורן והדסה הם חמשת הגפנים שמאפשרים לנו לראות את השינוי בהשפעה. אם עד עכשיו הייתה מתנועת היד, מהעט, עכשיו יש השראה לצורה חדשה מתנועת האבן והגילוף של ממצאים ארכאולוגיים.

1967 – יש ניצנים של אופוריה. באה לידי ביטוי באלבומים, בתמונות של מנהיגים. כבר כאן מתחילים לגלות את הניצנים הראשונים של מחאה וביקורתיות. זה מגיע בקטנה אבל מאוד עצמתי. מתפרסמים בתקופה זו כמות אדירה של ספרים. עם דימויים מצולמים, גרנדיזיים עם עוצמה גדולה. אבל יוצר ספר " שיח לוחמים" שמדבר על משמעויות הלחימה. מכאן נתחיל תהליך של אמריקניזציה. לא אמצו דברים בצורה עיוורת, יש עמדה מקומית וערכים מקומיים במקביל לכניסה של אלמנטים מערביים שנכנסים. עיתונים משתנים ברמת התוכן שהופך בוטה וגם ברמה הטכנית של ז'ורנלים צבעוניים ופרובוקטיביים. יש ביקורות לגביי המהלך הזה ומעצבים שיוצאים נגד ורוצים לשמור משהו לאומי. מחאה על כל הנטייה לאמריקניזציה.

השפעות:

ממזרח אירופה – רוסיה – מערב אירופה – ארצות הברית
זה המהלך שהתרחש בהשפעות שהיו בתחום העיצוב ותחומים אחרים בתקופה הזו.

המעצב:

מעבר מסרים מטעם ממסד/לקוח – ביקורתי עם אמירה אישית

חברה:

אין נרטיב אחד
תודעה רשמית של חברה – תודעה לא רשמית של חברה
יש דברים ברורים ויש נרטיבים נסתרים מן העין.

מה נעשה בקורס?

נראה איזה סיפורים בוחרים לספר לנו.
נדון בנרטיבים הרשמיים והלא רשמיים.
איך מעצבים עכשוויים מתייחסים אל העבר.
מסתכלים על איך קוראים דימויים.
נראה מאגרים עצומים של דימויים שיוכלו לשרת אותנו בשיעורים מעשיים.

המבחן יהיה אמריקאי
כל התשובות נאמרות בשיעורים

ההיסטוריה של העיצוב הגרפי בישראל 22.03

רקע: הקונגרס הציוני הראשון

שאלת התרבות והגישות השונות בתנועה הציונית

האם כדאי בכלל לדון בשאלה הזאת כי כל הקונגרס הייתה למצוא פיתרון לעם היהודי.
איזו תרבות הם רוצים להעביר, מערבית, אירופאית, מזרח תיכונית.
מי יממש אותה?

הקונגרס הציוני הראשון

היהודים היו מפוזרים בכל העולם והרצל רצה להקים מדינה יהודית לעם היהודי. הוא שלח מכתבים, כתב ספרים על הדבר הזה. נפגש עם מנהיגים לדוגמה עם נציג מהשלטון העות'מני, כדי לקנות ממנו שטח בעצם. הרצל הופך להיות מעין נציג גיבור של העם היהודי. יש גלויות שעושות מין השוואה בין הרצל לבין משה אבינו. הרצל הופך להיות יותר מרק מנהיג, הוא מייצג את רעיון הגאולה. לא רק הוא עושה את זה. הרצל הופך להיות מאוד מזוהה לציונות. הדמות שלו עם הזמן. הקיסר הגרמני לא הסכים לקשר את הרצל עם הסולטן. שכל הפגישות לא מצליחות הרצל מחליט לכנס את הקונגרס הציוני. הוא עושה את זה אבל שוכח להזמין צלם. כל הצילומים המוכרים לנו הם בכלל מהקונגרס השני. יודעים זאת בגלל הדגל שמוצג ודובר עליו רק בקונגרס השני. הם מדברים על כל מיני דברים כמו האם לעלות לארץ בלי אישור או לחכות לאישור המעצמות. הם מחליטים בראשונה להקים את ההסתדרות הציונית. ומחליטים להקים בנק יהודי שנותן איזה הון בסיסי להקים את המושבות בסופו של דבר.

זאת הבנה של לאיזו מציאות נכנסים

הקונגרס מכיל כמה זרמים

הדיבור בדכ על תוכנית באזל, הקמת מדינה יהודית לעם היהודי

אבל התעסקו גם בחינוך, תרבות וכסף

שלוש גישות להתייחסות לתרבות העם היהודי

1. הציונות המדינית – הרצל ומאכס נורדא
2. הציונות הרוחנית – מרטין בובר ואשר צבי גינצברג (אחד העם)
3. הציונות המעשית - אוטו ורבורג ודוד וולפסון

הציונות המדינית

הרצל – בכלל לא רצה להתעסק בשאלת התרבות, ניסה להימנע ממנה. לקח לו ככה הרבה זמן לכנס את כל הזרמים של היהדות (אורתודוקסים, חילונים) שהדבר האחרון שהוא חשב שאנחנו צריכים הוא סוג של מלחמת אחים לפניי שהוקמה המדינה.
זה חשף את אחת הסוגיות הכי בעייתיות שאנחנו מדברים עליה שהיא יהדות כדת. יהדות כדת ויהדות כתרבות. כדי שיהיה לאום אתה חייב שתהיה לך תרבות. התייחסות ליהדות כדת הייתה בעיקר במאה ה-18 עד סופה. היו בעיקר חברות בעלות אופי דתי. דת מונותאיסטית בעלת מצוות שבאות מכתבי קודש. התנ"ך הוא ספר דת. השפה הנוכחית הייתה עדיין שפה של הדת ולא יומיומית. זיקה לתנ"ך כספר שנועד לקיים את המצוות.
יהדות כתרבות – המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. יש תהליך חילון. ההתייחסות ליהדות מתחילה להיות כתרבות. התנ"ך לא רק מצוות שיש לנהוג על פיהן. אלא כאל אונטולוגיה וסיפור. התנ"ך הופך להיות מקור השראה לתרבות, ספרות, שירה. משתמשים בכל מיני ציטוטים מתוך התנ"ך כדי להעביר את הרעיונות שלו.

עיקר התרבות שעומדת לעינינו רוחו של הרצל היא תרבות אירופאית מערבית. הוא לא אומר את זה אבל הוא כותב את זה באלטנוילנד. הרצל רצה שכולם יסתובבו עם כסיות (כפפות). הוא מפרט את החזון שלו בהמון תחומים. מדבר על התסריט שלו על היחס בין דת ומדינה. הוא אומר שבאמונה הוצאו אחת ולתמיד מתחום העיסוק הציבורי. החזון של הרצל למרחב כאן הוא פלורליסטי, מאפשר. מנסה להתרחק כמה שיותר מהדיון בשאלת האמונות והתרבות.

מאכס נורדאו

מבין את החשיבות לתחום הזה. מבחינתו האמונות היא סוג של מכשיר תעמולה. הוא רוצה לגייס את כל האמונות של יוצרים ומעצבים לצורך הרעיון הציוני. לדוגמה הגלויה לציון הקונגרס החמישי. אפשר לראות מאפיינים של האמונות באותה תקופה. יש ניסיון לאחד בין ישן (מיוצג היהודי, זקן, בתוך סבך קוצים, כפוף, כהה) לעומת ניסיון להציג משהו חדש (האיכר שזורע, השמש של ציון). ניסו ליצור הרמוניה בין ישן לבין חדש. עוד מאפיין היא השמש של ליליאן. זה אלמנט שמייצג את ציון, ארץ שטופת שמש, הדרך להביע את רעיון הגאולה. יש דוגמה לשימוש שעושים בפסוקים מהתנ"ך לצורך העברה של מסרים לאומיים, חילוניים.

הציונות הרוחנית

מרטין בובר

גישה אחרת. מתייחס לציונות. אומר שלתרבות יש ערך מרכזי ברעיון של יצירת לאום. חשב שתפקיד האמונות לחנך. הוא מסכים עם נורדאו אבל חושב שצריך גם לחנך. צריך לחנך כדי ליצור אדם שלם. הייתה תפיסה שהעם היהודי נעדר אלמנט אסתטי. בגלל שנדרשו לעבוד מקצועות פרקטיים. ועוד סיבה לריחוק מהממד האסתטי שהוא הציוני התנכי, לא תעשה לך כל פסל וכל תמונה. על פי דעתו העיסוק באמונות לכן תיצור אדם שלם. תעזור לחבר בין העבר וההווה של העם היהודי. לחבר את הפרט והחברה. לחבר את הרגש והאסתטיקה עם האינטלקט של העם. ניתן לראות חיבור שהאמונות אמורה לעשות עם כל מיני מרכיבים באישיות של העם היהודי.

אחד הכלים שהוא מדבר עליהם הוא שהוא לא רוצה להתנתק מהעבר, מהמסורת של העם היהודי, הוא רוצה להשתמש בה בצורה שתוכל לעזור להעביר את המסרים של היום. המסורת היהודית כוללת לא רק את התנ"ך אלא גם לבוש, מזון, שפה וכו'. כל החומרים האלה אמורים לשמש חומר גלם לכל האמנים היהודים. אחת ההצעות שלו כדי לקדם את הרעיון היא להקים הוצאת ספרים יהודית שקמה בסופו של דבר שתפקידה להוציא ספרי אמונות של אמנים יהודים. וחשב שצריך גם לאצור תערוכות וליצור אגודות של יהודים. הוא מדבר על כך לאמונות יש תפקיד בלחנך את העם.

אחד העם

אומר שלא תתכן תחייה לאומית יהודית ללא תחייה תרבותית. אומר שהפתרון המדיני שהרצל מנסה להציג, מציאת טריטוריה, לא יכולה לעזור כי יש מיליוני יהודים שפזורים בכל העולם והם לא באמת יוכלו להגיע לארץ ולהתקיים. צריך לשמר את התרבות הזאת בצורה מסוימת והיא ההבטחה לזה שיהיה באמת לאום יהודי. כדי שיהיה גם צריך שתהיה תרבות ורק כך תהיה לאומיות. הפתרון מבחינתו היא להקים מרכז בארץ שיעסוק בקולטורה הלאומית. אנחנו מתחילים לראות את הבסיס שעליו תקום בצלאל. כל הרעיונות הציוניים האלה נמצאים בבסיס הרעיון של הקמת בצלאל. בשיעור הבא נראה איך האידיאולוגיה מיושמת. הוא אומר מאוד פשוט את הדברים.

הציונות המעשית

אוטו ורבורג

חשב שאין טעם לחכות לאישור מהמעצמות, צריך פשוט לעלות ולהתחיל להקים מושבות ולעשות דברים. נועד כדי להביא לסיפוק אפשרויות כלכליות לכל מי שיעלה לארץ ובסופו של דבר כל העשייה הזאת, העיסוק באמונות מדבר על כך שתפקידה להעניק להם מקצוע שתעניק להם פרנסה, פרודוקטיביזציה של התושבים. אם מסתכלים על מסמך הראשון של

בצלאל אפשר לראות הבטים מאוד פרקטיים לגישה הזאת. כשקוראים את הדברים ניתן לראות שלא מדובר ברעיונות שמדברים בסגנון אמנותי אלא בסוגיות פרקטיות. לדוגמה ההובלה של חומרי גלם תהיה זולה, רוצים שיהיה זול לחיות פה. ישראל קדושה לכל האומות אז יש תקווה שיגיעו ויקנו דברים. רצו לאפשר למשפחות להיות כאן ולשרוד, לאפשר כלכלה ופרנסה. בצלאל הוא איזשהו ערבוב של כל הגישות עליהן אנחנו מדברים. דוד וולפסון

ישנם בתוכנו ציונים הדורשים עבודה מעשית, מדינית ומרכז תרבותי. בצלאל הניח יסוד, לא רק אמנות עברית תיתן לנו, כי אם לב יהודי.

סיכום הגישות

הציונות המדינית – רוצה לא להתעסק ברעיון התרבות
הציונות הרוחנית – אי אפשר להתנתק מהתרבות, אחרת לא תהיה לאומיות
הציונות המעשית – גורמת לבצלאל לקום, מתייחסת לכל המפעל הזה כמשהו שצריך לדאוג לכל האוכלוסייה לכלכלה כאמנות שצריכה להימכר.

רשימת ההאשטגים של שיעור 02

#תרבות	#אמנות כתעמולה
#הקונגרס הציוני הראשון	#אמנות ככלי חינוכי
#יהדות כדת	#דואליות
#יהדות כתרבות	#אלגוריה
#זרמים בציונות	

מילות המפתח והמונחים שמסכמת את השיעור

שפה חדשה ללאום 2: מור"ק בצלאל

הקמת בצלאל 1906

- א. רקע: הקמת בצלאל
- ב. הסגנון והאיקונוגרפיה של עבודות בצלאל
- ג. תל אביב מול ירושלים

הקמת בצלאל

מסתכלים על הספרים שכותבים על האמנות הישראלית מסתכלים על בצלאל. תמיד יש זיקה בין בצלאל לבוריס שץ לבין תחילתו של התייעוד של האמנות בישראל. בתהליך של הבאת האמנות לארץ מתוארת כיש מאין. כמשהו שקורה פתאום, כשבן אדם אחד הביא אותה לארץ. לא רק מדובר בנס, בנקודת ההתחלה אלא יש זהות מוחלטת בין בוריס שץ לבין בצלאל. בשנת 1903 בוריס שץ נפגש עם הרצל בווינה ומנסה לשכנע אותו להקים את המוסד. הרצל משתכנע ושואל לשם. בוריס מודיע שבצלאל על שם חכם החרשים העברי הראשון שבנה לנו לפני מקדש במדבר. שץ יוצר זהות כמעט מוחלטת בין המושג בצלאל למושג מקדש. הרצל לא קל לשכנע ומה שבאמת יותר חשוב לו באותה תקופה הוא להקים בנק אבל הוא לבסוף הוא משתכנע להעניק איזה סכום התחלתי שיאפשר להקים את המוסד. שץ נוסע בגלל מחויבויות קודמות לבולגריה ושם שומע שהרצל נפטר. בוריס מבין שעליו לשכנע אנשים אחרים על הקמת המוסד האמנותי. מי שעולה במקומו של הרצל זה ורבורג. שהאמין באמנות המעשית. בעצם הרעיון של שץ נופל על קרקע די פורייה. ורבורג חושב שיש ליצור ליהודים דרך להתפרנס ולכן בצלאל יכול לספק את הדבר הזה. המבנה מורכב משלושה חלקים.

הראשון, בית ספר לציור. הוא מחולק לשני חלקים, בית ספר בבוקר, שמיועד לאנשים שיש להם רקע באמנות. החלק השני, בערב, לאנשים בלי רקע באמנות אבל שרוצים לעסוק בזה. שץ נוסע לחו"ל להביא אחד אחד את האנשים שיבואו ללמוד שם.

בחלק השני – בית מלאכה וסדנאות. לעומת הדרך הראשונה, כדי להביא את האנשים לסדנאות הוא מפרסמת מודעות ברחבי הארץ. אל הסדנאות מתקבלות בעיקר בנות עם יתרון לאלו שמדברות עברית. כאן יש רמז ראשון לכך שגברים שיכולים להיות אמנים אבל נשים יכולות להיות פועלות. ומצד שני, זאת דרך לתת להן פרנסה. העניין סביב העברית שהיא גם עיקרון מאחד, רוצים שכולם ידברו אבל יש גם עיקרון של אפליה למי שינסה להתקבל לבצלאל.

החלק השלישי במבנה הוא בית הנכות, שם אחר למוזיאון. התחיל כמוזיאון לטבע אחר כך כלל גם אוספי אמנות וארכיאולוגיה, שהביא לבסוף להקמתו של מוזיאון ישראל. אמור לשרת בסופו של דבר את בית הספר כמודלים לעבודה, ואלו מספקים אמנות חדשה לאותם סדנאות. וכל התוצרים של הסדנאות נשלחים בסופו של דבר אל אירופה, אל יהודי התפוצות. יש עיסוק בתרבות, פרנסה, במרכז אמנותי תרבותי. זהו מערך של שלושה מבנים שפועל ביחד.

הסגנון והאיקונוגרפיה של עבודות בצלאל

אותו מסמך של בצלאל של תכליתו ומטרתו יש חלקים יותר של חזון של איך המקום יהיה. הוא אומר שבבצלאל מחברים ציורים על פי סגנון מיוחד. ומשתדלים לברוא סגנון עברי וארץ-ישראלי. שץ לא מקל בכך ראש ושם חשיבות גדולה על הסגנון שייוצר בארץ. כשהוא אומר סגנון עברי למה הוא מתכוון:

1. האות העברית – הוא מייצר כאן סוג של כתב חדש, זה הרבה יותר שמרני מאיך שזה היה בפועל וגם חוזר לרעיון שכל התוצרים האמנותיים, יצירת כתב חדש, הולך לסדנאות. לדוגמה, סטודנט בשם שמואל בן דוד, קליגרפיות, 1906. דוגמה נוספת, יעקב שטארק, אותיות, 1906. יש שילוב בין ערבסקות לסגנון האר-נובו. שיבה לטבע

- ופחות שימוש במכונות. בעבודותיו ניתן לראות חיבור בין מזרח לבין מערב. עוד דוגמה זה אותיות המבוססות על מגן דוד של שטארק.
2. סמלים יהודיים וציוניים – הקונגרס מאמץ שני סמלים כשהראשון הוא מגן הדוד, רואים את זה על צלחות שונות ועיטורים שונים. אפשר לראות סמלים ציוניים לצד טיפוגרפיה עברית, אלו משתלבים אלה באלה. והמנורה, מסמלת סוג של חורבן והיא מופיעה הרבה בעבודות של בצלאל. אפשר לראות במחלקת השטיחים. אותו קישור שמזכיר את המנורה שנלקחה מבית המקדש לבין בצלאל. הספר ירושלים הבנויה של שץ יוצר חיבור ברור בין בית הנכות לבית המקדש. יכולים לראות שבית המקדש אצל שץ הוא לא מקור לאיזו פרקטיקה דתית אלא מרכז שמרכז את התרבות והאמנות היהודית. זה הדהד את הרעיון של אחד העם של הקמת מרכז רוחני שיאחד מבחינה תרבותית את כל העם. זה בא לידי ביטוי בצורה מאוד פרקטית, הוא אמן המקדש. בסמל בצלאל אפשר לראות את ארון הברית ושני כרובים, מלאכים. שם גם יש את החיבור הזה.
3. אישים ציוניים – אמורה לעורר את העם וליצור היכרות עם ההיסטוריה שלו. לראשונה דמותו של הרצל שמייצג את רעיון הגאולה, הפתרון לעם היהודי. הרצל מובן מאליו אבל לא רק הוא מופיע על תוצרים. לדוגמה, טרומפלדור, את ורבורג שמתמנה במקום הרצל לראש ההסתדרות הציונית. גם ליליאן וגם שץ עצמו. זה נותן איזשהו מושג לחשיבות שיש לאותם פריטים שנוצרים בבצלאל שיעדם אצל יהודי אירופה. אין הפרדה פוליטית וכולם מגויסים לרעיון הציוני.
4. החי והצומח של ישראל – בית הנכות התחיל כמוסד עם תצוגות של צמחייה וטבע והם משמשים בסופו של דבר מודל לסטודנטים בבית הספר לאמנות. אפשר לראות שהסגנון הזה הוא לא יש מאין אלה נוצר מהחומרים שנמצאים במקום ובזמן הזה בארץ ישראל. יש דוגמה לשיעור רישום של צמחים, 1906. ניתן לראות את הדקל שהופך להיות חלק מרכזי ביצירות האלו. אולי כי הוא מזכיר את המזרח, אולי כי הוא חלק משבעת המילים. אפשר לראות איך הגמל הופך להיות סמל. לדוגמה של חברת מרבדיה. הסדנאות בסוף מתפצלות מבצלאל כי יש אנשים בחו"ל שלא מרוצים מהדרך שבה שץ מנהל אותן.
5. אמנות יהודית וארכיאולוגיה ארץ ישראלית – דגמים לאמנות תלמידים. הרבה מעבודות הסטודנטים עושות שימוש בעבודות אחרות. שואבים השראה. דוגמה של תבליט שנעשה על פי פסל שנקרא המשיח של הנריק גליצנשטיין. אמנות שאמנים יהודים אחרים עושים משמשת הראה לתלמידי בצלאל. גם הרבה מטבעות שנמצאים בחפירות ארכיאולוגיות משמשים השראה או שטיחים שנוצרים בהשראת פסיפסים. מה שבעיקר חשוב בארכיאולוגיה הוא שיש רצף של אירועים ובסופו של דבר על כל התקופה הזאת של 2000 שנות גלות בצלאל בוחרים לפסוח עליה. עושים בחירה סלקטיבית של לקחת השראה רק מהתקופה שישראל הייתה ריבונית, שהייתה מלכות ישראל. זו בחירה של איזו היסטוריה אני בוחר לייצג ואיך היא תורמת לי.
6. מראות ארץ ישראל – היה שימוש במקומות קדושים ומראות היסטוריים עוד לפני בצלאל. אפשר לראות כוס של שלמה יאניוור ועליה הכותל וירושלים. פעל המאה ה-19. גם מאיר רוזין, היה פעיל בסוף המאה ה-19 והוא מעצב דוגמת ריקמה של אלעקצה ומערת המכפלה. בצלאל מרחיב על מאגר הדימויים האלה. לא מדובר רק על מקומות קדושים, אלא לצידם גם מקומות נוספים לדוגמה ארץ הרצל או הגימנסיה הרצליה, המכללה העברית בירושלים, תיאור של מבנה בצלאל. אפשר לראות איך מאגר הדימויים מתרחב. ממקומות שבעיקר ייצגו את המקומות הקדושים אז עכשיו המאגר מתרחב. שץ לוקח את הסטודנטים לטיולים על מנת שיכירו את הארץ ולחזק את תחושת הלאומיות.
7. בוחר לייצג אנשים מבוגרים, בעיקר מזרחים. בתוך מחשבה שככה נראו אנשים עבריים בתקופת המקרא.
8. חיי החלוצים בארץ – מאיר גור אריה, החלוצים לקט צלליות, 1924. הפעולות אותן עושים החלוצים בארץ. גם ספר של קק"ל שיוצא במהדורות שונות. איגד שמות של אנשים שתרמו כסף, לשם כך הוא נועד. היו גם גלויות ציוניות.

9. נושאים תנ"כיים – רואים זיקה בין הסיפורים שהם רוצים להגיש לבין הרעיונות שהם רוצים להדגיש. לדוגמה רעיון העלייה לארץ באמצעות סיפור המרגלים. מדברים על עליות הגבורה. דוד וגוליית, שמשון. יש בחירה סלקטיבית שנועדה לשרת את העיקרון תעמולתי. יש התייחסות אל התנ"ך לא רק כספר דת אלא כחומר גלם לעשייה תעמולתית.

המוטיבים ליצירת סגנון עברי לקוחים:

מן העבר – סמלים יהודיים, יצירות של אמנים יהודיים, ארכיאולוגיה, תיאור של מקומות קדושים. שאיבת השראה מעבר יהודי שקיים.
מן ההווה – סמלים ציוניים ודמויות ציוניות. מגן דוד, אישים.
המציאות הארץ ישראלית – החי והצומח, הטיפוסים, הווי החלוצי, מקומות בארץ המתחדשת.
מוטיבים ישנים באור חדש – האור העברית שפתאום מתייחסים אליה כסמל, לוקחים את הקריאות שלה והופכים אותה למשהו קישוטי, הגישה לנושאים תנכיים.

הביקורת כלפי בצלאל

זאת ביקורת שנכתבת שאותה תקופה. ליפשיץ, עובד מבצלאל כותב שהתוצרים אינם מוצאים חן בעיניו. חלקם. מוצרי בצלאל היו עשויים בצורה רעה מאוד. הביקורת היא על איכות וטיב המוצרים. אלו מוצרים שהיו אמורים להישלח לאירופה. אמנות עברית יכולה להיות עוד דברים מלבד סמלים יהודיים. שך סלד מכל המודרניזם, לכן היה לו קושי לקבל את כל מה שקורה במקביל אליו.

תל אביב מול ירושלים

יש עלייה שלישית, גידול דמוגרפי, יש עמדות סוציאליסטיות. לדוגמה, עבודה של אריה אלחנני ספוד'ניקוב, תעשיית הדיג, 1930. פתאום האדם נמצא במרכז ונאבק באיתני הטבע. האדם העובד הופך להיות דמות מרכזית בעבודות האלה. פתאום זה לא דימוי מוקפד, יש משהו מפורק, פוטוריסטי. קונסטרוקטוביזם. סמליל תיאטרון האוהל, משחק של שחור לבן, צורות גאומטריות. הלוגו של הפועל – הפטיש והמגל, הצבע האדום מהעולם הסובייטי. הטיפוגרפיה סאן סריפית, הברזל. תוצר של צורות גאומטריות ולא של כתיבה. באותה תקופה יש תערוכה עם כל ההישגים של הישוב היהודי. מצד אחד רואים את החקלאי שחורש את התלמים, את תנובת הארץ, את עבודת האדמה ומצד שני כל הצד השני של הכרזה עוסק בתעשייה, עמודי החשמל, האוניות. ההכלאה הזאת לא הייתה קודם. אלו ההבדלים המאוד משמעותיים שקורים בתקופה הזו.

רשימת האשתגים

#זרמים בציונות (להבין את הקשר בין הציונית המעשית, הציונית והרוחנית)
#המבנה המשולש (של בצלאל – אמנות, מוזיאון, סדנאות, החיבור ביניהם)
#העבר היהודי (חזרה לסמלים, עבר מקראי)
#ההווה הארץ-ישרלי (החלוץ, המקומות)
#השפעות ממזרח וממערב (השילוב הזה, לדוגמה בכתב העברי)
#סלקטיביות (בבחירת נושאים ותקופות שבחרים להציג)
#נרטיב מקביל (השמרניות של בצלאל לעומת הפתיחות לאוניברסליות והשראות רוסיות שיש בתל אביב)
#השפעות סוציאליסטיות
#שמרנות מול מודרניסטיות (דגש על שיעורי רישום, על דבר קלאסיים)
#ביקורת (הביקורת לא קורת בדיעבד אלא כבר אז, אחר כך יוביל להדחה של שך, שחוזר לאחר מכן בחזרה בשנות ה-80)

מרבית האמנים שהיו בירושלים הגיעו ממזרח אירופה והעולים שמגיעים אחריי מלחמת העולם הראשונה הם אידיאולוגיים. תל אביב הופכת להיות מרכז פורה עם יותר אפשרויות, ירושלים מסוגרת. תל אביב היא מרכז מסחרי ותרבותי גדול יותר. בצלאל אפשר למרוד.

בצלאל החדש

מה יהיה בשיעור?

רקע: העלייה החמישית והקמת "בצלאל החדש"
השוואה בין "בצלאל" של שץ ו"בצלאל החדש"
"שץ" או "חדש"

רקע: העלייה החמישית והקמת "בצלאל החדש"
ב1929 בצלאל של שץ נסגר. היישוב היהודי לוקח את זה קשה. כל המבנים של בצלאל נותנים מענה לאנשים פרטיים שנכנסים לאולמות בצלאל ומשם מתחילים לספק תוצרת שחתומה על בצלאל על אף שהם לא. דבר שיצר בעיות בהמשך.
ב1932 נפטר בוריס שץ בזמן שהוא מנסה לגייס כספים בארצות הברית ולוקח זמן להביא אותו לארץ. ב1933 קורת העלייה חמישית. זוהי לא עלייה אידיאולוגית, מגיעה בעקבות שינויים באירופה באותה תקופה, הנאציזם, אנטישמיות, סגירת שערים באירופה.
בארץ מתמנה הנציב העליון הבריטי ארתור ווקופ, שיותר פרו ציוני. הוא מעניק למסמך שכתב קודמו בתפקיד ומאפשר להמשיך עלייה לארץ. נחתם הסכם ההעברה – הסכם בין הנציגים של היהדות בגרמניה, ההסתדרות והאגו-פלסטינה שמאפשר עלייה לארץ ישראל עם חלק מההון שלהם. זה מעורר הרבה דיבור בקרב הציונים שבארץ כי זה נתפס כתמיכה בנאציזם. נהיה חרם על העולים שדומה לחרם שעושה היטלר ליהודים בגרמניה.
העלייה הזו שמגיעה יוצרת שינויים:
הרכב האוכלוסייה היהודית והגודל שלה
דפוסי התרבות משתנים, מוצאים נחמה בירושלים כי הם לא מסתדרים עם השמש בת"א.
ההון איתו הם מגיעים יוצר מקומות עבודה וכסף, ונוצרת עלייה בביקוש לתוצרים גרפיים כי צריך לפרסם.

ב1934 מתכנס הקונגרס הציוני שבו יש בעיקר את בן גוריון וארתור רופין שאומר שבעזרת המחלקה הגרמנית יקום בית הספר לאמנות בצלאל.
ב1935 בצלאל נפתח. הדמויות המרכזיות את ארתור רופין, ארתור ווקופ ויוסף בודקו המנהלים – יוסף בודקו ומרדכי ארדון מצליחים לייצר קשר בין בצלאל של שץ לבצלאל החדש שמנסה לייצר מודרניזם חדש. הם מגיעים ממזרח אירופה כמו שץ אבל חינוך מאוניברסיטאות מערביות. מחלקות: גרפיקה שימושית ומלכת המתכת ואחר כך מלאכת הטקסטיל וציור-פיסול.

השוואה בין "בצלאל" של שץ ו"בצלאל החדש"

עוסק בהשפעה של החינוך לעיצוב – בשיעור הזה. ההשפעה על המגזר הציבורי- בשיעור הבא. ננסה להבין את השוני.

בצלאל של שץ 1906-1929
בצלאל החדש 1935-1965

קריטריון להשוואה

01 סמל

את הסמל של בצלאל של שץ עיצב ליליאן. מורכב מארון הברית והמלאכים. התייחסות אל בצלאל כאל מקדש רוחני שלא מתעסק דווקא בקדושה ודת.

בצלאל החדש, כאן אפשר לראות את מבנה בית הספר שזוכה לפרשנות גיאומטרית יותר נקייה. עוצב בידי סטודנט בצלאל אליהו פרייס. יש פרשנות מודרנית לחמסה, אולי משהו מזרחי יותר ואוריינטלי. הכלאה בין מזרח למערב. למעט השם לא רואים את הסיפור בסמל.

02 מבנה המוסד

בצלאל של שץ הוא משק שלם שמתפעל את עצמו (על פי המבנה המשולש)

בצלאל החדש הוא רק בית ספר, מתבדל לחלוטין מבית הנכות ומהסדנאות. מבקש להיות רק בית ספר שמכשיר אנשים לתעשייה בחוץ

03 סגל המוסד

בצלאל של שץ מורכב מילדי מזרח אירופה. חינוך לאמנות. סגל המורים הראשון ששץ מגייס. מי שהיה פנוי ללמד או שהיה לו שם הגיע לשם אבל הקריטריונים לא היו מאוד ברורים.

- ילידי מזרח אירופה
- חינוך אמנותי
- במערב אירופה
- יהדותם באה לידי ביטוי ביצירתם

בצלאל החדש מהגרים שמגיעים בעלייה החמישית מגרמניה. הקריטריון היה תפיסה אידיאולוגית לתפיסה מודרנית מערבית.

03 סגל המוסד - "בצלאל החדש"

ירחמיאל שכטר (יליד גרמניה) רודי דייטש דין (יליד גרמניה) דוד היינץ גומבל (יליד גרמניה) דוד יצחק מלשט (יליד גרמניה)

04 איכות מוצרים

בצלאל של שץ סבל מאיכות מוצרים נמוכה מאוד. ראינו את הביקורת של אותה תקופה שהעשייה של שץ קצת אנכרוניסטית, לא עמד ברוח התקופה. באירופה כבר מתחילה להיות תפיסה אחרת ששץ סלד ממנה.

בצלאל החדש ניסו לבדל את בצלאל מבחינה מסחרית על ידי שינוי השם לבצלאל החדש. ניסו לייצר משהו חדש לחלוטין. בצלאל החדש מסרב להמשיך את הקו הזה על ידי שני דברים מרכזיים. לבחון תלמידים אותו יקבלו לבצלאל. אחד הכלים הראשונים להבטיח על איכות התוצרים היא להשפיע על איזה סטודנטים יתקבלו לשם. תנאי הקבלה מתקבלים להכנה לאחר בחינת כניסה ועל סמך עבודתם. מתוך 125 סטודנטים נרשמים לבסוף 17 (25 מתקבלים).

05 היחס למכונה

בצלאל של שץ סלדו מהמכונה ומאמצים את הארטס אנד קראפטס כי זה פוגע באיכות התוצרים. טענו שזה פוגע גם באדם עצמו שהופך מנוכר לתוצר הסופי. שץ בתחילת דרכו סולד לחלוטין מהשימוש במכונות. (בשנים מאוחרות יותר משנה את דעתו). אמר שכאן עובד האדם החודש והמכונה באה אלא להגדיל את כוחו את מהירותו וזריזותו.

בבצלאל החדש יש יחס מאוד אוהד למכונה וזה מה שמאפשר להם ליצור יותר מוצרים באיכות הרבה יותר טובה. היינץ גומפל אומר שהדיוק במעשה המכונה מטביע את חותמו. כאן מעבר לזה שזה מאפשר לייצר תוצרים יותר איכותיים אפשר גם לראות את הפאן האידיאולוגי, פונקציונליות והיעדר קישוטיות והטכניקה שמכתיבה את הצורה.

06 היחס למודרניזם

שץ מתעב את המודרניזם. תערובת של תמימות מעושה בעיניו.

לעומת זאת, בצלאל החדש בו כל הסגל מגיע ממזרח אירופה. לקחו את סגנונות של אירופה.

07 סגנון עבודות

בבצלאל של שץ סוג של אקלקטיות. דברים מהטבע ומהמזרח (ערבסקות), סמלים ציוניים לצד דקל ודמויות חלוציות ועכשוויות לצד דמויות תנכיות. לנסות לייצר אוטופיה ולנסות לענות על צרכים אידיאולוגיים כדי לגייס כספים ולהפיץ את הרעיון הציוני.

בבצלאל החדש מבקשים לייצר משהו אחר, מודרניזם מערבי. מנסים לייצר סוג של "באוהאוס ציוני". לדוגמה חנוכייה עם קו חלק. ביר, יצחק. 1950. בסוף קטלוג האותיות של בצלאל של אילן מולכו, טיפוגרפיה עברית, 1980 יש טקסט שעוסק בגרפיקה שימושית. הגרפיקה היא תוצאה של הזמן והמקום הנוכחיים. כל התוצרים נובעים מהסביבה והתקופה. יש משהו שמייצר תלות מוחלטת לזמן ולמקום. הופך את הסטודנטים לשאוב השראה מהמקום וגם תורמים לחברה כמה בארץ והם חלק ממנה.

"באוהאוס ציוני" – מנסים לייצר גוף חדש של בעלי מלאכה שלא ידע עוד את ההפרדה בין **אומנות ואמנות**. שחרור של ערבוב בין עיטור ושימת דגש על תפקודיה המבניים. **הפונקציונליות** היא הערך שמכתיב את הדבר. **אוניברסליות** – אין משמעות לייצור בארץ ישראל. כל עבודה תהיה מתאימה לכל מקום בעולם, כל אחד יוכל להבין את הצורות והיצירה. בצלאל החדש רוצים שהסטודנטים יישאבו השראה מהכאן ועכשיו (**מחויבות ללאום**).

סיכום השיעור בהאשתאגס:

#העלייה החמישית – שינוי דמוגרפי כלכלי

#הקונגרס ה-19

#בצלאל החדש – ניסיון להתנתק מעבר שלא רוצים לקחת בו חלק, אבל כן רוצה לשמר

משהו מפעם

#באוהאוס ציוני – מורכבות

#ארטס אנד קראפט

#יוסף בודקו ומרדכי ארדון

#איכות העבודות – בחירת סטודנטים ושימוש במכונה

#אוניברסליות/ לוקאליות

#היחס למכונה

#מודרניזם

ההיסטוריה של העיצוב הגרפי בישראל 19.04

מה יהיה בשיעור?

רקע: אגודת הציירים לגרפיקה שימושית

ייצוג התודעה הרשמית

מיתוס החלוץ: המקראי והאירופי, האוריינטלי, המיתולוגי וההירואי

מסחר: האמצעים למיזוג המוצרים במסר הלאומי

ייצוג התודעה הלא רשמית של החברה

שני תהליכים מרכזיים:

1. **כרונולוגי – שינוי דימוי החלוץ, ממקראי לאקזוטי תימני, מיתולוגי עובד אדמה, דמות הירואית גדולת מימדית, חלק מקולקטיב.**

**החלוץ
ההירואי**

**החלוץ
המיתולוגי**

**החלוץ
האקזוטי**

**החלוץ המקראי
ואירופאי**

2. **תהליך מקביל – לצד השתנות דמות החלוץ מתפתחים דימויים נרטיביים מושתקים. הנרטיב הזה גם מתקיים אבל הוא פחות מוכר כי לא שירת את הממסד.**

1935 – אגודת הציירים לגרפיקה שימושית

1937 – האיגוד הארצישראלי לפרסום

1937 – איגוד התפאורנים העבריים בארץ ישראל

אגודת הציירים לגרפיקה שימושית

מי שעומד בראשה הוא רודי דויטש דיין. עמד בראש המחלקה לגרפיקה שימושית בבצלאל החדש. מעצב את הלוגו של האגודה.

ב1938 מתפרסמת חוברת שמנסחת סוג של מניפסט של האגודה ובה רשימת החברים בה, אנשים חשובים מאוד. במסגרת החוברת היה ניתן לראות את התוצרים של יוצרי האיגוד. גם כדי לעודד את הצרכנים בארץ וגם כדי לצאת החוצה ולהעלות את ההבנה כמה עיצוב גרפי הוא הכרחי בתקופה הזו. אחד הדברים שמתנסחים הם הגדרות התפקיד:

התפקידים, ההגדרות והתביעות של הגרפיקאי

1. ידיעת המטרה המבוקשת וחוג האנשים שאליהם מכוונת היצירה (ילד, עקרת בית, פועל וכ'')
2. אמון מצד המזמין לרעיונותיו האמנותיים של הגרפיקאי ולכח יצירתו
3. על הגרפיקאי לשלוט בנושא שלפניו ולבצעו בגובה אמנותי מתאים

[רודי דויטש דיין, "הצייר לגרפיקה השימושית כמחנך",
הד הדפוס, דצמבר, 1949, עמ' 26]

רודי דויטש דיין

למה שאפו המעצבים שהגיעו לארץ?

- להביא את בשורת המודרניזם לעיצוב הגרפי בארץ
- להפוך את העיצוב לסוכן פעיל שמביא לשינוי, לשכנע, הופך להיות חלק מתעמולה של הגופים הממשלתיים.

תעמולה – לשכנע ברעיון מסוים
מבחינת היוצרים באותה תקופה ראו את אותה החשיבות של להיות בעלי שליחות חברתית והם לא חשבו שהיא פוגעת בחירות היצירתית שלהם. עבור הרבה מאוד יוצרים תעמולה לא הייתה מילה גסה והם שיתפו פעולה עם הגופים כאן (כמו קק"ל לדוגמה).

הכרזה הייתה אחת הכלים המרכזיים שבעזרתם יכל הממסד לתקשר עם האזרחים. להבדיל מריבוי הטקסט שהיה בהתחלה עם התפתחות היוצרים, נמנעים עם טקסטים מסובכים משום שהרבה מהעולים החדשים לא יודעים עברית, והכרזות נעשות גרפיות יותר ופחות טקסטואליות.

ייצוג התודעה הרשמית

מיתוס החלוץ: המקראי ואירופי, האוריינטלי, המיתולוגי וההרואי

החלוץ המקראי והאירופי

החלוץ הראשון שמופיע בשנים הראשונות בסוף המאה ה-19 הוא בעיקר חלוץ אירופאי ומקראי. החלוץ הזה מופיע בתוצרים הגרפיים של ההסתדרות הציונית והוא היה הסמל של התחייה הציונית. סמל את התקווה, ההבטחה, החיבור של האדם לארץ. הוא יותר מזכיר איכרים אירופאים אוסטרים מאשר מה שאנחנו מכירים כאן בארץ. חשוב לשים לב להבדל הזה. קיים הבדל בין התוצרים הגרפיים שנוצרו באירופה לבין התוצרים שנוצרו בארץ כי שם הם חיו וכך בחרו להציג אותם. הם לא נמצאים בפוזיציה של עבודה אלא באידיליה. במקביל לייצוג של איכרים אירופאים אנחנו רואים גם ייצוגים שפוסחים על 2000 שנות גלות ומלבישים את עצמם כדמויות מקראיות. רואים את כפות התמרים, את השמש. כאידיליה מקראית אוריינטלית שהם יוצרים באותה תקופה. מתנהלים שני דימויים במקביל.

החלוץ האקזוטי (האוריינטלי)

נוצר עם הקמת בצלאל של שץ. אנחנו מתחילים לראות חלוצים תימנים. ככה בחרו לייצג את דמות החלוץ, שימש כמודל בבצלאל של שץ. יש איזשהו מימד קצת ציני. (ב1920) החלוץ הזה החזיר לאיזו תקופה מקראית קדומה.

החלוץ המיתולוגי

אין יותר משהו אידילי או אוטופי. כאן מתחילים לראות את הקשר של האדם עם האדמה. דמות החלוץ כל הזמן יהיה תוך כדי עבודה. הבסיס הרעיוני לשינוי הזה נובע מהתפיסה האידאולוגית שביקשו את כיבוש העבודה והאדמה. החלוץ המקומי צריך כל הזמן להכשיר את הקרקע ואת האדמה. העבודה היא ערך עליון אבל כיבוש האדמה הוא ערך מרכזי. מה שהיה חשוב הוא לא רכישת האדמות על ידי קק"ל אלא הרגע שבו התחילו לחרוש את האדמה, יצירת התלם הראשון, השתילה, עבודת הקציר. (פסל "הזורע" של זאב בן צבי). הקשר של האדמה עם האדמה נוכח בזריעה, בקציר וכל אלו מוצגים בייצוגים הגרפיים.

החלוץ ההרואי

חלוץ מתנגד למציאות שבה הוא חי ומשנה אותה. החלוץ ההירואי לוקח את החלוץ המיתולוגי ומעצים אותו. גם מבחינת הפרופורציות הפיזיות, דמות גדולת מימדים. עדיין רואים את השדות. הוא תמיד נמצא בתנועה, תמיד רואים ברקע את התלמים, הגבעות, ההתיישבות. תמיד נראה שתפסו אותו ברגע, תוך כדי. הוא תופס חלק מרכזי בפורמט. רואים את ההשפעה של שנות ה30 של האנשים שמגיעים ממערב אירופה. בצבעוניות סובייטית, טקסטים קצרים שקוראים לפעולה, דמות ריאליסטית בתנועה. אם אין דימוי ריאליסטי של דמות אז תווי הפנים מטושטשים. זה יכול להיות כל אחד או אף אחד. החלוץ הופך להיות חלק מהקולקטיב שיש כאן בארץ.

טשטוש גבולות בין המרחב האישי למרחב הלאומי. המרחב הביתי הופך להיות גם כן מרחב לחימה. האישה כאן הופכת להיות לוחמת למען המטרות הלאומיות. כך נוצרת פוליטיזציה של חיי היומיום. עקרת הבית היא שר האוצר של הבית. כך גורמים לעקרת הבית להיות גם חלוצה. עוד כלי בו השתמשו הוא סוג של האנשה. אין סתם אבטיח, לאבטיח יש זהות. מתחילים לצקת ולעגן ימים מיוחדים כמו חודש הדג העברי, שבוע הפרחים ועוד. בימים האלו מתקיימים שווקים ונשות הארגונים משכנעות אחרים כמה חשוב לצרוך תוצרת עברית. נוצר כך מנגנון שמשלב גם תרבותי וגם כלכלי. מעניקים לכל תוצר תכונות תרבותיות או אתניות של עבריות פתאום. כך נוצרת זהות בין יצרן = מוצר = צרכן עבריים. כך נוצר המושג "תוצרת הארץ". מתכוונים בעיקר לתוצרת עברית. ניתן לראות שבמודעות של תנובה מתחילות להיות תנאים לאומיים בשימוש שלה, לדוגמה מפות. אותו בנק דימויים עברי. ניסיון ליצור ניגוד ברור בין משהו אוריינטלי למודרני של התוצרת של תנובה. כך תנובה מראה שהיא גם חלק מהמאבק הלאומי הזה. יש הרבה סיגריות ברקע. המודעות מראות את היכולת הורסטילית שלהם. לשרת משק חופשי וגם לשרת את הממסד באותה תקופה. המוצר במרכז. יש נרטיב ציוני מאוד ברור ואז עשייה יותר מודרנית.

ייצוג התודעה הלא רשמית

מודעות בחברה הלא רשמית. לצד כל התעמולה הממשלתית המתמקדת בעבודת אדמה וחלוציות, מתפרסמות מודעות רבות בנרטיב בורגני שמציג גם מעין חלוצים שמעשנים, שותים, לובשים חליפה וחיים את חייהם, גם זה קיים באותה תקופה. דמות אירופאית בחליפה, דמות אישה עושה קניות. מציאות אזרחית שקטה. אלו לא דברים שמוצגים בסתר, אבל בתודעה שלנו הממסד מבקש להציג את החלוציות. זה מוביל לכך שיש איזושהי רווחה כלכלית שגורמת לממסד הרשמי עוד יותר לבקש להנכיח את המסרים החלוציים של עבודת הארץ, דווקא בגלל שהמציאות הכלכלית נהיית יותר נוחה. המציאות הכלכלית יותר מאפשרת והממסד מבקש להנחיל עבודה יותר קשה. מודעות שמתעסקות בתרבות הצריכה.

ההאשתיים על השיעור:

#העלייה החמישית

#תודעה רשמית של חברה (כמה נרטיבים במקביל)

#נרטיב מושתק (כל מה שקשור לבורגנות שחיה את החיים הטובים מאירופה)

#שינוי בדמות החלוץ

#תעמולה (לא שלילית – כלי לשכנוע. שינוי בתפקיד המעצב למשמעות חברתית, שליחות)

#בורגנות

#היחס בין האדם והאדמה (עיבוד האדמות הוא העניין ולא הרכישה)

#פוליטיזציה של היום יום (מוצרי הצריכה הופכים לתוצרת הארץ)

#תוצרת הארץ

#תפקיד האישה (המשק שהיא מנהלת בבית משפיע על המשק כולו)

סיימנו את כל התהליכים שהתרחשו לפני שהמדינה הפכה ללאום

הקדמת המדינה

נושאים מרכזיים:

א. דגל

- א.1: מרכיבי הדגל: מגן הדוד
- א.2: מרכיבי הדגל: פסי התכלת
- א.3: ההצעות הראשונות לדגל מדינת ישראל

ב. סמל

- ב.1: סיבוב 1: רעיונות ראשונים
- ב.2: סיבוב 2: הצעות חדשות
- ב.3: סיבוב 3: פניה מחדשת לציבור
- ב.4: ביקורת

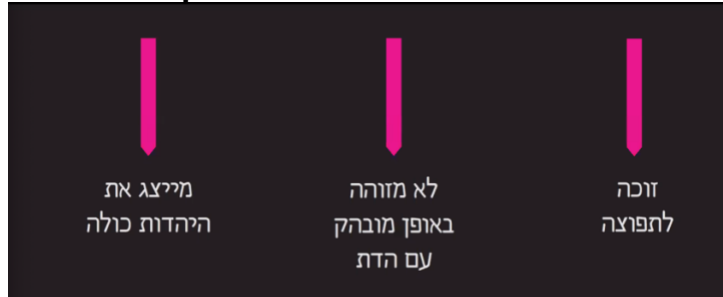
הדגל

בכ"ט בנובמבר הוחלט על תוכנית החלוקה. ההצעה מוצגת לאו"ם. מנהלת העם מחליטה להכריז על המדינה ב-12.05.1948. יום לאחר מכן יוצאת הזמנה להכרזה. מבקשים לשמור על כך בסוד. בין ה-14-15 עוזב החייל הבריטי האחרון. לא עושים העברה מסודרת של המוסדות השלטון. העברת השלטון לא מסודרת ובמשך זמן די ממושך לפני הבריטים כבר לא כל כך נוכחים. הם מקשים על היהודים, מבטלים טיסות, משמידים בולים שזה אומר חוסר תקשורת עם העולם שבחוץ, ומוציאים מהחוק את הלירה הישראלית. הבריטים משאירים אדמה חרוכה. ב-14.05.48 מכריזים על המדינה וברקע יש את הדגל ישראל שבאותו זמן היה דגל ההסתדרות הציונית. המסורת הציונית משייכת את המצאת הדגל לדוד וולפסון. הוא שם דגש על כמה מהפריטים שמהם מוקם הדגל.

מרכיבי הדגל: מגן דוד

להבדיל מהמנורה שהייתה אחד מתשמישי הקדושה ומגור אריה יהודה שהיה הסמל של שבט יהודה והשופר הלולב, מגן הדוד מעולם לא היה מזוהה עם היהדות. מדובר בצורה, כוכב בעל 6 פינות. שהיה קיים בתרבויות שונות. אבל הפרשנויות לו דווקא היו עם היהדות. בתרבות המצרית המשולש התחתון של מגן הדוד היה משויך עם האלוהות. ביוון עם השילוש הקדוש, בתרבויות שונות מזוהה כרכיב נקבי ששואף למעלה בעוד הרכיב ההפוך זוהה כרכיב זכרי שפונה לאדמה. הייצוג הזה יחד ייצג הרמוניה בין מטרות, שמימי וחודר מטרות. מה שהיה מיוחד בצורה הזו הוא שהיא לא העלימה את הצורות שמרכיבות אותה. ומייצר צורה גאומטרית שיוצרת צורות נוספות. ייצגה איזו הרמוניה. בגלל שהיה חיפוש אחר ייצור סמלים למדינה. גרשם שלום היה אחד המרכזיים שעסק בנושא. הוא כותב על תולדותיו של סמל. מחקרו מוצא שמגן הדוד היה במקור סמל מאגי. הזיהוי הראשון בין יהדות למגן דוד קורה במאה ה-16 שכל מיני דפסים מתחילים לשים דגלי מדפיסים, סמלילים, בעמוד הראשון של הספר, נועד להבדיל את הספר של אותו מדפיס מספרים של מדפיסים אחרים. הופיעו גם בחותמים של כל מיני קהילות. אבל בסופו של דבר מגן הדוד הופך נפוץ בגלל הניסיון של היהודים לחקות את מה שקורה עם הצלב הנוצרי. היהודים רוצים סמל שיוכלו לשים על מקומות שבהם הם מתפללים וכדומה וכך הוא מופץ (על פי גרשם שלום). הניסיון לחקות את הצלב מתחיל להיות נפוץ בקהילות יהודיות שונות מסביב לעולם. מה שעומד בבסיס הוא בכלל רצון לחקות סמל של דת אחרת. זה סמל שלא מזוהה עם דת מסוימת.

למה התנועה הציונית בוחרת לאמת את מגן הדוד כסמל?

מריבי הדגל: פסי התכלת

מגיע מהטלית. הטלית עד תקופת הגלות היא פריט לבוש שמשמש את היהודים. ורק אחרי הגלות שהיהודים שמתחילים לחיות עם תרבויות אחרות, היהודים מאמצים בגדים אחרים והטלית הופכת להיות בגד שהופך להיות מיועד לאירועי וטקסים דתיים. "ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת" (במדבר טו לח). האזכור בתנ"ך. אומר שפתיל אחד צריך להיות פתיל תכלת. זה הציווי המרכזי שהתנ"ך מתייחס אליו. זה המקור של אותם פסי תכלת שאנחנו מכירים ונכנסו גם לדגל. אין חובה שהטלית תהיה לבנה. לפי חז"ל המושג תכלת מתחיל מצבע ירוק עד צבע כחול. הצבע המדויק הובא מהפרשות של חלזונות ים שעוברות תהליך חמצון ובתוך הפרשות האלה משרים את הבד. זה תהליך מורכב ובעקבותיו הצבע הזה נחשב מאוד יקרתי. הוא גם היה עמיד לאורך זמן ולכן הייתה לו חשיבות גבוהה. הצבע הכחול נכון לאותה תקופה הוא צבע מאוד יקרתי ומלכותי.

הפרושים הסמליים של צבע התכלת:

פרשן א:	פרשן ב:	פרשן ג:
התכלת מזכיר את צבע הרקיע ולפיכך גם את כיסא הכבוד של אלוהים	מטה אלוהים עשוי תכלת ולכן גם לוחות הברית, ולכן ציוה אלוהים להניח צבע זה בטליתותיהם	השילוב של הלבן והתכלת עם הזהב והארגמן מזכיר את בגדי הכהנים

בעידן המודרני מי שקושר בין כחול ולבן לאומה היהודית היה משורר אוסטרי בשם לודוויג אוגוסט פרנק שכותב שצבעי הארץ הם תכלת-לבן. הוא הראשון שיוצר את הזהות והחיבור בין היהדות לבין הצבעוניות הזו של כחול ולבן וזה קורה בעקבות ביקור שלו בארץ.

ההצעות הראשונות לדגל מדינת ישראל

חשוב לזכור שיש אנשים שמגיעים לארץ אבל יש אנשים שנשארים בתפוצות. את משה שרת מטרידה העובדה של האם אנחנו צריכים להשתמש בסמל קיים או להמציא דגל חדש. היה דגל של ההסתדרות הציונית. הסיבה שלטענתו צריך להחליף אותו היא שהוא ייצור בעיה ליהודי התפוצות. זה עלול לעורר מחלוקת והם עלולים להיחשד בנאמנות כפולה. לכן הם פותחים את הנושא לתחרות, בסופו של דבר החשש שעלול לעורר התנגדות זה משהו שמאוד מטריד אותנו על אף שלבסוף משנה את דעתו.

סמל המדינה

גם הוא יוצא לתחרות, גם שם הציבור נותן בריף. ההיבטים קודם היו פוליטיים ועכשיו עוסק במשמעויות של המרכיבים של הסמל. יש מתח בין ערכים פולחניים דתיים לבין ערכים חילוניים ריבוניים. אוטה וליש ווינד סטרוסקי מציעים סמל למדינה. משתמשים בכוכבים של הרצל ושמים את המנורה שמקורו באותו תבליט שנמצא בשער טיטוס ברומה. היא מייצגת את חורבן בין המקדש והגלות. ונעשה לה עיבוד גרפי שמותיר רק תשליל. זה שילוב בין רעיונות ליברלים מודרניים לבין מסורת יהודית. ההצעה לא עוברת. חושבים שהסמל ריק.

לאחר מכן הייתה הצעה של דוד ושכטר, 1948

בסופו של דבר ההצעה שמחליטים עליה היא הצעה של האחים שמיר. זו הוגשה בסיבוב הראשון אחרי שרואים בסבב השני ששום דבר לא מתאים. חוזרים אליה, מעבדים אותה ועובדים עליה.

הועדה לא מקבלת את ההצעה הזאת, ראש הועדה פונה לאחים שמיר ומבקשת לחזור לייצוג המסורתי של המנורה משער טיטוס. ההצעה הבאה שלהם כוללת את ענפי הזית, את המגן, אבל הייצוג של המנורה הוא ייצוג מסורתי משער טיטוס. מה שמשתנה כאן הוא המשמעות של הסמל. עד עכשיו ייצג חורבן ואסון עבור היהודים, את הפיזור הגלותי וחורבן בית המקדש וכאן, בהווה, בסמל המדינה הוא מייצג התחדשות, תקומה, שינוי, עתיד, הווה של תקווה לעתיד. ניתן לראות שהם לוקחים סמל קיים ומשנים את הפרשנות שלו, את המשמעות הסמלית שלו. ולאחר תשעה חודשים מתקבלת ההחלטה על סמל המדינה.

סמל המדינה: ביקורת

"המנורה הקטנה נלחצת על ידי שני ענפי זית עצומים, שעליהם דומים יותר לחרבות מאשר לעלי העץ, שהוא סמל השלום. גם החלל הריק מעל למנורה מכוער ביותר, והוא מעיד על חוסר האונים הגמור של מחבר הסמל. המלה "ישראל" כתובה באותיות המעידות על בורות מוחלטת של בעל המלאכה בענייני טיפוגרפיה עברית.

גרשום שוקן

"האמת היא שהארכיאולוגיה היא מכת המדינה ושלטונותיה, ברם הגיע הזמן להתנער ממקסם שווא זה. אנו מצווים למצוא ערכים חדשים לצרכי המדינה.

גבריאל טלפיר

"בראש ובראשונה יש צורך למצוא את הרעיון האורגאני לסימני השלטון של מדינתנו, ולמצוא רעיון זה אינו מוסמך חבר גרפיקאים ואפילו הם מרובים, אלא מוסמכים אנשים שיש להם מושג מעמיק מן ההתהוות האורגאנית של עמנו מחייו הנוכחיים"

מאיר טרויט

לא מספיק שתהיה בקיעות אסתטית, צריך גם בקיעות תרבותית.

השוואה בין הנקודות שהעלינו בבחירת הדגל ובחירת הסמל של המדינה

הסמל	הדגל
נוצר בארץ ישראל	נוצר בגולה
על ידי מגשימי הרעיון הציוני	על ידי חולמים
סמל חדש	ירושמה מההסדרות הציונית
דיון במשמעות הסמבולית	דיון ב"נאמנות הכפולה"

ההאשגים של השיעור:

- #מנורה

#חדש מול אימוץ הקיים

#ארץ ישראל והתפוצות

#תרגום של רעיון לצורה
- #סמל ודגל

#תחרויות

#מקורות

#ארכיאולוגיה

#מודרניזם

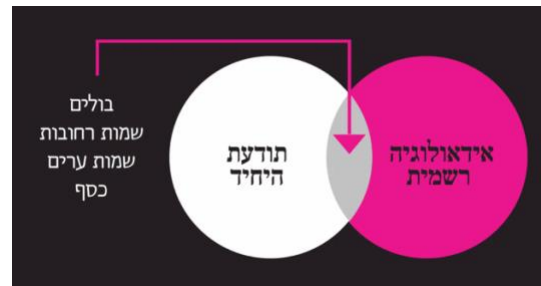
#אלמנטים דתיים מול חילוניים

ממלכתיות 2: הצד השלישי של המטבע

עיצוב השטרות

שטרות הכסף היהודיים הראשונים במאה ה-20
השטרות הארץ ישראלים בתקופה המנדט – טריטוריה ונוף
1955: הסדרה הראשונה – סדרת הנופים
1958-1959: סדרה 2 – דמויות מחיי היומיום וממצאים ארכאולוגיים

גם לטקסט החזותי וגם לטקסט המילולי יש שתי משמעויות: שימושי וסמלי. הכסף נמצא בכל מקום, אולי הם לא נקראים כל יום אבל הם מוחזקים בידי כל אחד כל הזמן. הרחובות והדימויים הם שילוב בין אידיאולוגיה רשמית לתודעת היחיד. החיבור ביניהם הם בולים, שמות רחובות, שמות ערים, כסף. אלו משמשים אמצעים להעברת ערכים של קיבוץ גלויות בידי הממשל. אלו הם כלים להעברת התרבות. באמצע נמצאים הייצוגים החזותיים להעברת המסרים הללו.

שטרות הכסף היהודיים הראשונים במאה ה-20

השטרות היהודיים הראשונים נוצרים לפניי קום המדינה. הם נוצרים בידי הנאצים. הם עושים זאת מכמה סיבות:

- דרך להחרים את רכוש האסירים במחנות – היהודים נאלצו להמיר את כספם כשהוכנסו למחנות, וכך הוחרם רכושם.
- מקשה על בריחה – לכל מחנה היה שטר אחר, ברגע שיצאת ממחנה וניסית להשתמש בכסף שלך גילו שברחת
- הקניית תחושה של בדידות והדרה מהחברה הכללית
- מראית עין של נורמליות – השימוש בדברים שאנחנו מכירים, העובדה שהם משתמשים בשטרות בסביבה ההזויה של המחנות מראה איזו נורמליות

מחנה הריכוז אורניינבורג - soPFG

מחנה הריכוז אורניינבורג - השטר בעל הערך הנמוך ביותר

מעצב השטרות הצליח לשנות את הטיפוגרפיה ולכתוב על השטר בעל הערך הגבוה ביותר מחנה רצח במקום מחנה ריכוז והגרמנים אפילו לא שמו לב. גטו לודג' היה היחיד שלצד השטרות היו גם מטבעות. והגטו האחרון שהיווה גטו ראוה והיו בו שטרות הוא טרזנשטט ושם יצרו מערכת שייצרה שטרות מאוד איכותיים. יש שם דימויים יהודיים. השתמשו בדימויים היהודים משום שבסופו של דבר היו כל מיני סוגי אסירים, וככל הנראה מרבית האסירים היו יהודים. השטרות עוצבו בידי מעצבים גרפיים שהנאצים השתמשו בהם.

השטרות הארץ ישראלים – טריטוריה ונוף

כשהבריטים מגיעים לארץ הם מקיימים מפקד אוכלוסין שבמסגרתו מגיעים לידיעה שבישראל יש 752,048 נפשות. מתוכן:

על הרקע הזה הם צריכים להחליט איזה סוג של שטרות ליצור על מנת ליצור מכנה משותף בין כל הגורמים בסביבה. לכן מתמקדים בנופים. בצד האחורי של השטרות יש נוף, ירושלים שייצגה מכנה משותף לדתות. כל שטר הוא נוף גאוגרפי אחר.

גב השטרות של ממשלת המנדט, 1927-1948 - ירושלים הבירה המנדטורית

1955: הסדרה הראשונה – סדרת הנופים

כשהבריטים עוזבים הם משאירים אדמה חרוכה, מפסיקים טיסות, הדואר נסגר והלירה הישראלית יוצאת מחוץ לחוק. מועצת העם שמנסה להקים את המדינה מגיעה למצב שאין כאן כסף שיאפשר חיים נורמאליים כשהמדינה תקום.

1	2	3	4
אין שם למדינה	מה יודפס על השטרות?	איפה יודפסו השטרות החדשים?	בארץ לא היתה הרמה הטכנית הדרושה להדפסת שטרות?

אז אליעזר הופמן, יו"ר מועצת המנהלים של הבנק בארץ פונה לאו"ם בבקשה להדפיס שטרות למדינה שעוד לא הוקמה. אין על השטרות את שם המדינה. אין שם דבר יהודי או ישראלי אלא רק את שם הבנק ואת הערך של השטר. אלו היו השטרות הראשונים ששמשו את המדינה בעת הקמתה.

חמש לירות ארץ ישראליות

דוד הורוביץ, נגיד הבנק ב-1955 מבין שהשטרות לא מתאימים למדינה שהוקדמה והוא פונה בחזרה להופמן כדי לחשוב מה צריך להיות מיוצג על השטרות של המדינה היהודית. הם פונים לחברת דה לה רו הבריטית להוצאת שטרות חדשים. הם מחליטים על הדבר הבא:

התוצאה שמתקבלת היא:

חיבור בין ערך ארכיאולוגי לבין ציור ביטחון מופשט. הייתה ביקורת חריפה מאוד על השטרות האלו. רואים בעיקר ביקורת אסתטית, יש עומס. ציורים, מסגרת, פרחים והכל מאוד מעמיס ובעייתי. יש ביקורת נוספת על הציורים המודרניסטיים שנועדו כציור ביטחון על מנת להקשות על זייפנים. הביקורת הזו גורמת לכך שבעבור שלוש שנים בנק ישראל מחליט להוציא סדרה חדשה.

1958-1959: סדרה 2 – דמויות מחיי היומיום וממצאים ארכאולוגיים

הסדרה החדשה שנוצרת שלוש שנים בלבד לאחר הסדרה הבעייתית, מחליט בנק ישראל להקים ועדה שמורכבת מאנשים חשובים, מרדכי ארדון מבצלאל, יגאל ידין חובב ארכיאולוגיה ושני כלכלנים. הם מתבוננים על שטרות אחרים כמו השטר הבריטי שהיה מקושקש מידיי, או שטרות ממזרח אירופה שגם אותם הם לא מעריכים. הם מתלהבים מהשטרות הדנים. הם מאוד נקיים ואין מסגרת ברורה והם מנסחים הנחיות ליצירת השטרות הבאים. הם מחליטים על הדברים הבאים:

- ביטול המסגרת סביב הציורים
- המנעות מציורים מופשטים
- שטרות מתוכננים
- קשר בין התוכן ובין הצבע
- הפחתת המוטיבים

שלצבע תהיה זיקה למדינה.

הם מציעים את העיצוב לתחרות, בין המציעים לתחרות היו האחים שמיר שעיצבו את הדגל וגם יעקב צים שמתאים עצמו. מחליטים שהשטרות ישלבו שני דברים. ממצאים ארכיאולוגיים שעליהם היה אחראי יגאל ידין והצד השני ייצוג של ההווה באמצעות דמויות חשובות ומשמעותיות.

ניתן לראות את אותם אלמנטים על השטרות (גב), אלמנטים שמייצגים את הרקע ממנו באנו. ובחלק הקדמי כאן מדברים על חלוציות אחרת, תעשייה, מחקר ומדע. זה גם חקלאות ודייג ונשים. זו חלוציות אחרת ממה שהורגלנו לראות עד אותה תקופה. כל אחד מהשטרות הביא חילוקי דעות. בהתחלה לא היה ייצוג של נשים.

ביקורות

היו ביקורות רבות על הדרך שבה האישה יוצגה על השטר, פגיעה דתית, בפעולה ובלבוש. הייתה ביקורת על דמות החלוץ שנראה בריטי מידי. בן גוריון אמר שלא ייתכן שכל הגברים יהיו אשכנזים. הרב עובדיה יוסף אמר שאם תצא סדרת שטרות מהמחזור, עליהם להיזהר ולהוציא את שמות השם ולבער את שאר השטרות. הייתה סוגיה לגביי איך יראה גם המדען וכו' וכו'.

האחים שמיר מבססים את כל השטרות שלהם על צילומים. העדיפו שהייצוג לא יהיה מאוד ראליסטי אלא שתהיה הפשטה לדמות. לייצר נראות אזורית. הכיוון הזה נפסל מסיבות טכניות במשקל שבין איכות וביטחון שכן זה מקל על הזיוף ולכן האחים שמיר חוזרים ויוצרים דמויות יותר ראליסטיות.

ההאשתיגים של השיעור:

- #מקורות
- #אידיאולוגיה רשמית
- #ביקורת דתית
- #ארכאולוגיה
- #נופים ארץ ישראלים
- #הדרת נשים
- #החלוץ החדש
- #ביקורת דתית
- #עיצוב תודעה
- #דמויות סימבוליות

ממלכתיות 3: מבטים סלקטיביים

השפעות

- מזרח אירופה
 - רוסיה
 - מערב אירופה
 - ארצות הברית
- מעבר בין מקורות השראה

מה נעשה היום?

כרזות יום העצמאות

מהדגשה של היבטים ממלכתיים לגישה אוניברסלית

מדינה כמוצר: שיווק שירותי התיירות

"מארץ הקודש" למבט סלקטיבי על התנ"ך

כרזות יום העצמאות

באותה תקופה היו תחרויות רבות כמו עיצוב הסמל, הגדל, בולים ועוד. אחת החשובות שבהן היא בחירת כרזה ליום העצמאות. אנשים מתחומים נוספים והמסד התכנסו לצורך העניין. מנגנון הבחירה היה גם הוא משמעותי, ולא רק מעצבים יכלו להשתתף. נתן לזה מימד דמוקרטי שפתוח לכולם. במשך הרבה שנים תחרות הכרזה הייתה אחת המשמעותיות במדינה. המשמעות של האידיאולוגיה והמסרים עדיין קיימים למרות שחשיבות הכרזה ירדה היום בעקבות הטכנולוגיה. מתקיים מתח בין שני מושגים: מקומיות ואוניברסליות. כל הדימויים יכולים לייצר גם וגם, יש כאלה שנוטות יותר לאחד הצדדים.

בשנות ה-50 – מקומי – ממלכתי

בשנות ה-60 – אוניברסליים – יומיומיים

הכרזה הראשון שיוחנן סימון מעצב משלבת צבעים של הדגל, רטוריקה סוציאליסטית. הכרזה השנייה שיוצאת שנה אחר כך, ניתן לראות בה סוג של שילוב. בין רעיון הקמת המדינה למשהו אוניברסלי. יש את סמל המדינה שדרכו אפשר לראות פרח אדום שמייצר את המחיר שהמדינה צריכה לשלם על קיומה. האזכור לפרחים אדומים החל בשיר של חיים גורי משנת 1949. האזכור לא ייחודי הוא משמש גם בבריטניה כסמל של יום הזיכרון של בריטניה. בכרזה השנייה יש סמלים ישראליים אבל גם הבנה של הקושי בקיום הזה. בכרזה הבאה של רודולף סידנר, מ-1951, רואים את הכחול והלבן, אבל רואים גם דימויים ארכיאולוגיים בסגנון קורניטי. כותרת עמוד מקושטת.

בכרזה של פאול קור מ-1952 יש דימוי של נשים עובדות אדמה, דימוי שראינו בעבר בעבודות ישנות מבצלאל של שץ. כל הדברים האלה באים ומדגישים את החשיבות של עבודת האדמה. בעבר אלו היו בעיקר גברים אבל במקרה של הכרזה הזו פאול קור משתמש בנשים שזורעות, הוא בוחר לשאול ולקחת השראה ממריאן, סמל החירות הצרפתי, ארץ מקורו, היא סמל של תקומה וחירות. הוא משלב בין איזו אם אומה יהודית לבין ערכים של עבודת האדמה. לבושות סגנון מקראי, הוא מייצר איזה רצף היסטורי שפוסח על הגלות והוא מאחד בין אתוס לאומי לערכים לאומיים.

ואז מגיעים לכרזה של 1959 של מרים קרולי שמציגה משהו אחר, היא יכולה לייצג כל אחד או כל מדינה על גבי משטח כחול, אין איפיון של הדמויות. היא גוררת ביקורות רבות.

רודי דווייטש דיין שעומד בראש המחלקה בבצלאל נותן ביקורת קשה על הכרזה הזו. הגישה שלו מצדדת יותר במקומיות. הוא חושב שהכרזה צריכה להביע את הקשר בין האזרח למדינתו, היא חייבת לתרום כדי שהחג יעורר באנשים תחושה של גאווה, כוחות משותפים וכו'. לתפיסתו היא לא רק להעביר ערכים אידיאולוגים אלא היא באה לאחד. הוא אומר שהיא גם צריכה להכיל רעיון פורה ומעודד שתביע את ההישגים של מדינת ישראל וליצור אווירה של חג. יש. לה תפקיד תעמולתי. יש לה גם תפקיד חינוכי, לקרב רחוקים, לעורר תחושה של שותפות ליצירה ולהישגים.

בשנות ה-60 הכרזות יותר איוריות. הסגנון יותר מודרני טיפה, פחות שמרני, ציבעוניות יותר פרועה. ב-1962 יש כרזה של גד אולמן, יש שימוש בטיפוגרפיה שנחתכת, היא מתפרסת על כל הפורמט, אותיות מגזרי נייר. הרפרנס למנורה מתלכד עם הש'. היא מקדימה את זמנה כל כך שלבסוף מחליפים אותה בכרזה הרישמית של אליהו ורדימון.

מדינה כמוצר: שיווק שירותי התיירות

העיסוק בתיירות הוא קרקע פורה עבור מעצבים. המושג ארץ התני"ך מתחיל להיות מושג בומבסטי שמקבל מימד הומוריסטי. יש מסורת שמתחילה כבר בשנות ה-20. לדוגמה כרזה לקידום תיירות של זאב רבן.

חסרות כמה כרזות

אשר קלדרון יוצר סדרת בולים עם מלכי ישראל וגיבורי ישראל. יש חזרה למקרא אבל יש בחירה מאוד סלקטיבית, הדיבור הוא על תקופות שבהן יש איזו התקוממות עברית. הבחירה סלקטיבית בסיפורים שבחרים לספר. וגם הסגנון, תנוחות ששאלות מהציון המצרי וסגנון פסיפסי. כל מה שמדברים עליו קורה במאה ה-20. החזרה אחורה לתקופה המקרא שבה יש שליטה אוטונומית מדלגת על שנות הגלות. אבל גם בתוך תקופה המקרא יש סלקטיביות במה שבחרים להציג.

מעצבים כמו פאולו קור בוחרים להדגיש היבטים נוספים כמו הנאה, חופש, היבטים של שמש של כיף ושל ים. ההיבט התנכי שליווה עד עכשיו את הכרזות שהיו פתאום הוא הולך ומתעמעם. אולי השינוי הכי משמעותי ומי שהכי הקדים את זמנו הוא דן רייזנגר, הוא מביא את המערב לארץ ישראל, הוא באמת היה אחד מהחלוצים, לא היו כרזות כאלו בארץ לפני שהוא הגיע. דימוי שמתבסס על טיפוגרפיה, משטחי צבע מאוד חלקים, שימוש בקלישאות. הוא משתמש בקלישאות כדי ליצור משהו חדש תוך כדי ייצוג של מדינות שונות. יש ניקיון ומינימליזם. רוב הכרזות של לפני היו מסורבלות. הוא מביא משהו שלא היה כאן קודם. השילוב שהוא מקיים בין טיפוגרפיה לדימוי היא שפה חזותית שלא הייתה מוכרת כאן. היכולת להשאיר את הרקע חלק ולתת לדימוי את הבמה הוא חדשני.

ההאשתיים של השיעור

#מודרניזם

#ביקורת על אוניברסליות

#אידיאליים מטשטשים

#כור היתוך – ייצוג חזותי

#סלקטיביות

נוספים נמצאים במצגת של השיעור

עיצוב האות העברית בעשור הראשון למדינת ישראל

חגיגות העשור למדינת ישראל
כדי להבין מה קורה בתחום של הטיפוגרפיה בין 1948-1958 צריך להבין מה שקורה בין 1920-1940 וכדי להבין את זה צריך להבין את 1475-ראשית המאה ה-20

מה יהיה היום בשיעור?

- א. 1475 עד ראשית המאה העשרים
- ב. שנות ה-20 עד ה-40 של המאה העשרים
- ג. עיצוב האותיות בשנות ה-50

1475 עד ראשית המאה העשרים

במאה ה-15 ממציא גוטנברג את הדפוס, מתחילים להדפיס ספרים בעברית וב-1475 מודפס הספר העברי המתוארך הראשון, פירוש רש"י על התנ"ך והתלמוד. ההשראה לגפנים המודפסים מגיעה משני סגנונות. הראשון, **מסגנון הכתב הספרדי** – כלי הכתיבה **קולמוס** – קנה סוף מחודד. הוא היה **מאוד עבה ופחות גמיש**. זה השפיע על אופי הקו שניתן היה ליצור. לכן הסגנון מתאפיין ב**יחס יחסית מתון בין קווי האורך והרוחב של האות**. מאפייני כלי הכתיבה מאפיינים על הצורה של האות עצמה. הוא הופך להיות בין הסגנונות הנפוצים באירופה כי הוא **מאוד ברור**. והשני, **מסגנון הכתב האשכנזי** – כלי כתיבה **נוצה** – יותר עדינה ואפשרה לייצר **מגוון סוגים של קווים**. זה משפיע על הכתב בצורה כזו שנוצרות אותיות עם מגוון של קווים, **קווי רוחב מאוד עבים וקווי אורך מאוד דקים**. בגושי טקסט יוצרים כתמי צבע מאוד עבים שמקשים על זיהוי האות והכתיבה.

העברית עד סוף המאה ה-19 היא שפה כתובה, היא משמשת בעיקר לצרכי דת וטקסים, הגפנים מנסים לחקות כתיבה קליגרפית. זה מאוד מעכב אותה מלהתפתח. לאחר מכן הופכת להיות שפה כתובה ומדוברת, מנסים להרחיק אותה מהשימוש הקודם שלה והיא הופכת להיות גם לצורכי דת וגם ליומיום. ומשנים את צורת האות ויוצרים את טיפוגרפית שהיא יותר חילונית והיא קצת שונה מהאות שהייתה קיימת עד אז. ב-1908 מעצבים את פרנק ריהל, יש מתח מתון יותר בין קווי האורך וקווי הרוחב, זה הרבה יותר נוח לקריאה ושונה מכתבי הקדושה שהיו עד אז, הוא לוקח השראה מהאר-נובו, שהתאפיין בהסתכלות על הטבע ואורגניות. יש הקלה באותם הבדלים אין רצון שהשפה העברית תהיה מיוצגת גם על ידי משהו שהוא יותר חילוני.

שנות ה-20 עד ה-40 של המאה העשרים

עיצוב הגפנים מתחלק לשני דברים: החייאה של הסגנונות הכתיבה הידנית. יש חידוש לגפנים שמשמרים את המאפיינים של סגנונות ימי הביניים, ובמקביל, גופנים שמושפעים מזרמים מודרניסטיים, מסגנונות שנסמכים על אותיות לטיניות. גופנים כמו מרים, חיים, אהרוני ועוד. בעיקר מדובר בגופנים סאנס-סרפים בעלי עובי קו אחיד.

עיצוב האותיות בשנות ה-50

בתחילת שנות ה-50 יש פריחה של כל התחומים, יש פריחה כלכלית, קמים מוסדות, האוכלוסייה גדלה וכל הדברים שקורים בעשור הראשון הם אווירה של פריחה ואת כל אלה רוצים לייצג בתערוכה שמתקיימת ב-1958, לייצג את הישגי האומה. יש הרבה התפתחות בחברה בארץ, הקמת מוסדות המדינה, האוכלוסייה גדלה, גידול בתעשייה ובמסחר, עליה בהדפסת עיתונים וספרים. והשימוש לדברים אלו היה באותם הגופנים שנוצרו בשנות ה-20 עד ה-40. מתחילים את שנות החמישים עם איכות גופנים מאוד ירודה. אחד הגילויים המאוד חשובים הוא גילוי מגילות קומראן. לכבוד חגיגות העשור למדינה יצרו תערוכה עם חשיבות

רבה והסמל של תערוכה חגיגות העשור היה בהשראת הפונט ממגילות קומראן. לטרינג הוא תוצר גרפי שנעשה לצורך מטרה ספציפית, הכותרת של הכרזה ליום העצמאות היא לא חלק משפה שלמה, אין את כל האותיות, זה נוצר לצורך מטרה ספציפית ופונט הוא מערך שלם של אותיות. האותיות של השפה העברית לא עברו תהליך מאוד מאוד ארוך של התפתחות כמו לדוגמה השפה הלטינית. על רקע כל אותו רקע של ייצוגים חזותיים ששואבים השראה מאותיות שמתגלות בחפירות ארכיאולוגיות נוצרים גופנים שמנסים לייצר אותיות חדשות בהתבסס על אותם גילויים ארכיאולוגיים. כל ההתפתחות הזו מתרחשת בין 1954 לבין 1958, מתחילים לראות התפתחות מאוד מהירה של גופנים. יוצא דוד, הצבי, קורן, נרקיס בלוק והדסה. זה לא כמו שהיום יש תוכנות ליצירה, כל אלו הם תוצר של תהליך מאוד ארוך של עבודה, סרטונים ידניים, סדור אות ואות. לכן אפשר להבין שהפריחה מאוד משמעותית ומרשימה.

דוד, 1954, אימסר דוד

נולד בגרמניה, עובר לישראל, יש לו סטודיו פעיל, מאייר, מעצב גרפי, קליגרף, פעיל עד שנות ה-50 ואז עובר לארה"ב ועובד בעיקר משם. הוא חותר לחדשנות אבל לא רוצה לוותר על מסורת של הכתב העברי. רוצה שיהיה דומה לסגנון הספרדי, רוצה להביא את הצורות להיות קרובות יותר לצורות שמיות אבל ליצור משהו ברור יותר. זו משפחת הגופנים הראשונה. יש שלוש גרסאות עיקריות, רגיל, נטוי, סן סריפי. הוא מייצר שפה עברית חדשה וזה מאוד חריג לתקופה, הוא יצר מערך מאוד גדול של צורות ששייך למשפחה אחת. עוד משהו שמייחד את הגופן הוא הבחירה ליצור משקל נטוי. לא מדובר בהטייה של איטליק שאנחנו מכירים אלא באותיות בעלות שלד שונה שמזכירות את הגרסה המקורית. רק בשנים האחרונות מתחילים לראות מעצבים גרפיים שמתחילים לייצר גרסה נטויה לגופנים שלהם, אז הבחירה שלו לייצר משקל מוטה היא מאוד חריגה וייחודית. עוד משהו שמיוחד בו הוא העיסוק בתאגים, בסריפים. במקרה של דוד אנחנו רואים שהתאג מעניק פרשנות חדשה ולא נוצר כתוספת לאות אלא התרחבות בסיומות של האותיות. ניתן לראות איך הקו הולך ומתרחב לקראת הסוף, בכך הוא משמר משהו מהכתיבה הקליגרפית כקו שמשתנה לאורך האות. מצד שני לצד התרחבות הקווים הוא עושה שימוש בסריפים בצורת משולש, השימוש בסריף כזה היא חריגה באותה תקופה. הוא מצליח לשמר משהו מן המסורת של הכתיבה הקליגרפית אבל גם ליצור שפה חזותית חדשנית לאותה תקופה.

הצבי, משה שפיצר, צבי האוסמן, גופן ראווה, 1956

האוסמן נולד בשווייץ ואז עולה לארץ. משה שפיצר נולד בצ'כיה ואז עולה לארץ. כשהוא בצ'כיה הוא עוזר מחקר של מרטין בובר וגם הופך להיות מנהל של הוצא הספרים שוקן. לאחר שעולה לישראל מקים את הוצאת תרשיש שמוציאה ספרים באיכות מאוד גבוהה. וגם מקים בית יציקה, הוא מעורב במחקר תיאורטי וגם בשיתוף פעולה עם מעצבים וטיפוגרפיים ליצירת אותיות חדשות, הוא מעורב גם מחקרית וגם מעשית. הוא עושה סקירה של אופן ההתפתחות של הכתב העברי לאורך השנים, הוא אומר שיש ירידה מתמדת באותיות הדפוס, מציע פתרון שהוא לחזור ליסודות של אותיות מרובעות לפניי הסגנונות האשכנזי והספרדי. ובשיתוף הפעולה עם האוסמן יוצרים את פונט הצבי. מה שמאפיין את הצבי הוא שהוא מונו-לינארי, הוא מבוסס על צורות גאומטריות. קצת כמו בדוד, זה בעצם לא תוספת של סריף שמקשט אלא שימוש בקורות הקיימות ויצירת הטייה שלהם ליצירת סריף שהוא חלק מהאות. גם בזה רואים שגופן הצבי מצליח לשמר משהו מהמסורת אבל ליצור משהו יותר מודרני מהסגנון והקו. שפיצר מוציא את הצבי כבד כגרסה ראשונה ורק אחריי שהוא רואה את היחס לפונט הוא מייצר את שאר המשקלים. הוא מאוד מודרני אבל מצליח לשמר משהו מהמסורתיות.

קורן, אליהו קורן, 1957

נולד בגרמניה, עולה לישראל ב-1933 עם עליית הנאצים. כשהוא מגיע לארץ עובד תחת רודי דויטש, מקים סטודיו משלו ואז מקים את המחלקה הגרפית של קק"ל, חוזר לסטודיו משלו ואז מוציא את פונט קורן. גופן קורן היה אמור לצאת בשיתוף פעולה עם האוניברסיטה

העברית אבל בסוף הוא מוציא אותו לבד. הוא מתחיל לעבוד עליו עוד שהוא בקק"ל. הוא מודע לגמרי לכל המקורות שהוא רוצה להתבסס עליהם. כל יוצרי הפונטים בתקופה הזו מודעים למסורת, חוקרים ועובדים על פי זה. המקור של הפונט הזה הוא הדפוסים העבריים הראשונים וכתבי היד הקדמונים ומבקש ליצור שילוב בין המסורת למודרנה. מה שבעייתי מאוד באותה תקופה בטקסטים תנכיים היא שהיה צריך לשלב בין הניקוד לבין טעמי המקרא, זאת הבעיה שקורן חיפש לה פתרון, הוא מצליח לייצר את התיקון בהקטנה של המקום שלהם. הפתרון הוא שינוי בגדלים, הסימן שמייצר את הניקוד הוא קטן יותר מהטעמים. כך נוצרת קריאות יותר טובה. קורן מייצר שתי גרסאות, אחד לסידור התנ"ך ואחת לסידור ספרים אחרים. יש הבדק באות א' או ל', הגרסה לספרים אחרים היא יותר גאומטרית בסגנון שלה. הגרסה התנכית הפכה נפוצה יותר.

נרקיס בלוק, צבי נרקיס, 1958

נולד ברומניה, עולה לישראל, לומד בבצלאל תחת ירחמיאל שכטר, מדובר בבצלאל החדש ובמקביל ללימודיו בבצלאל הוא מאוד עסוק. הוא הולך למכון הפלאוגרפי בירושלים ולומד את ההיסטוריה של הכתב הישראלי וזה משמש לו בסיס לעיצוב הגופן נרקיס בלוק. הוא מבקש לשלב בין אותיות גאומטריות לבין המסורת. הוא קושר את ההשראה לגופן שהוא מבקש לייצר. חשוב להבין שנרקיס בלוק הוא הגופן הדפוס הראשון נטול התאגים. מבוסס על מורשת האות העברית. כל אלה יותר נסמכות על אותיות לטיניות. זה הגופן הסן-סריפי הראשון שמבקש לגשת למסורת העברית. ועדיין במיוחד בחיבורים אפשר לראות זיכרון לכתיבה הקליגרפית. איזו הצרה כזאת. עוד דבר שיש בגפנים אחרים הוא שיש סימטריות ונרקיס בלוק הוא לא עשה זאת. בכל הגפנים האלה הם מאוד סימטריים במהות שלהם וזה מאוד זר לכתב העברי שהוא לא סימטרי. את הסימטריות הזו נרקיס מצליח לשבור. יוצר א-סימטריות שמקל מאוד על הקריאה, קל יותר לזהות את האותיות. עוד מאפיין חשוב היא ההבחנה שהוא מייצר בין אותיות דומות. הוא מצליח למצוא עיקרון קבוע שיבחין בין האותיות האלו. יש אות עם פינה ימנית חדה ואחת מעוגלת. אם בדרך כלל קווי הרוחב מאוד רחב וקווי אורך דקים, אז כאן הוא הופך את הדברים. העיקרון הזה נשמר עד היום בעיצובים חדשים.

הדסה, הנרי פרידלנדר, 1958

חריג יותר כי הוא לא בוחר לחזור אחורה. נולד בצרפת, עובר לגרמניה, מגיע לארץ כמעצב בעל שם אחריי שעבר גם בהולנד. תהליך ייצור הפונט לוקח 27, מתחיל אותו בגרמניה ומסיים בישראל. אפשר לראות שלהבדיל מהגופנים האחרים שמבקשים לקפוץ אחורה בזמן לתקופה מקראית, הדסה מבקש לשלב את הסגנונות הספרדי והאשכנזי במקום זאת. מתקיים איזון יותר נעים בין קווי רוחב לקווי אורך.

חשוב להבין שכשהפונטים נוצרו לראשונה היו זרים בנוף ובמובן הזה הם מגדירים טריטוריה חדשה בכמה מובנים, גם מבחינה צורנית וגם מבחינת מקורות ההשראה שמהם הם מגיעים. ולכן כך אפשר להבין כמה עצומה הפריחה הזאת של שנות ה-50.

ההאשתיים של השיעור

- #סגנון כתב ספרדי
- #סגנון כתב אשכנזי
- #כלי כתיבה – קולמוס מול נוצה
- #דומות האותיות – ניואנסים קטנים שיוצרים בעייתיות בקריאה
- #בעיית התנועות והניקוד – שקורן פותר
- #תערוכת העשור – יצירת גופן מיוחד שנסמך כל המגילות הגנוזות
- #לטרינג
- #סימטריות – אלמנט שמאפיין גפנים לטיניים ולא מתאים לכתב העברי
- #משפחת גופנים – דוד מייצר לראשונה משפחה שלא הייתה קיימת
- #דוד, צבי, קורן, נרקיס, הדסה

קונצנזוס ומחאה

השפעות:

ממזרח אירופה – רוסיה – מערב אירופה – ארצות הברית

המעצב:

מעביר מסרים מטעם ממסד/לקוח – ביקורתי עם אמירה אישית

חברה:

תודעה רשמית של חברה

תודעה לא רשמית של חברה

אף פעם לא מתקיים נרטיב אחד

מה יהיה בשיעור?

א. מלחמת ששת הימים

ב. הקונצנזוס – מה בוחרים להציג

ג. סדקים בקונצנזוס

מלחמת ששת הימים

לאחר תקופת זמן ממושכת שבה סוריה מפגיזה את ישובי הצפון ומנסה לחסום מקורות מים וירדן מקשה על הישובים הקרובים אליה, מדינות ערב יוצרות ארגון לשחרור פלסטין – ארגון אש"ף. ב-14 במאי 1967 רוסיה מעבירה למצרים ידיעה שגויה שישראל רוצה לתקוף את מצרים. לכן נאצר מחליט לחסום את מיצרי טיראן בים האדום ולהכניס נשק לסיני. במצב הזה ישראל נאלצת לצאת למלחמה, גם סוריה, גם ירדן וגם מצרים תוקפות. ישראל כובשת את ירדן, את סיני, את הגדה המערבית. מכאן מתחיל תהליך תרבותי בשאלה אך מייצגים את הניצחון.

הקונצנזוס

יש דימויים שנחרטים תודעה הציבורית. לא ממש עבודות גרפיות אבל צילומים בעיקר, הצנחנים של דוד רובינגר. יש צילום של חייל בשם יוסי בן חנן שמצולם על ידי מגזין לייף, שלל שלקח מחייל מצרי בתעלת סואץ, ועוד תמונה מאוד ידועה של רבין, דיין ואלוף פיקוד מרכז בכניסה לירושלים. תמיד יש אלמנט צבאי והמסורת היהודית. יוצאים משחקי קופסה בנושא המלחמה, כהנצחה של האופוריה והניצחון של המדינה. יש רצון לתחזק את הניצחון הזה גם לילדים. המתווה של ישראל בגבולותיה החדשים מופיעים על כוסות, על ברכות שנה טובה. מייצגים ניצחון, שלום. שנה אחרי המלחמה יוצאת כרזת יום העצמאות בעיצוב קופל גורבין, רואים את המנורה, את גור אריה יהודה, הסמל של ירושלים באותה תקופה, אבל רואים שכל הכרזה נראת בסגנון שנראה כמו תפירה או בד, כמו מן פרוכת של התנך, שנה אחריי כיבוש ירושלים הכרזה מאחדת סמלים ממקורות שונים. המנורה – יסוד לאומי, גור אריה, סמל ירושלים – יסוד לאומי ויסוד מסורתי, דתי – הפרוכת. נוצרת סוג של הכלאה של יסודות שיוצרת את הזהות של ה-20 שנה למדינה. הספרים שנכתבים באותה תקופה יוצאים בקצב מסחרר, שמספרים סיפור הירואי לחלוטין. הכריכות של הספרים מוצגות בזווית שמעצימה את כוחות צהל, השם תמיד הירואי והעיצוב מכיל דימוי שמבוסס על צילום צבאי. יש תחושה שנותנת לצהל העצמה. וגם למנהיגים, במגזינים בינלאומיים. צהל מוציא ספר, בפער יותר זמן אחריי גל הספרים שיוצאים מיד לאחר המלחמה, הספר שחור, טיפוגרפי ושונה.

סדקים בקונצנזוס

מתחילים להיות אנשים שמביאים נימה יותר ביקורתית. רואים זאת לראשונה במדורי הסאטירה. דן בן אמוץ כותב בטור ציפור הנפש בעיתון ידיעות, הוא אומר שאין להם צנזורה, שהסטיריקן הוא ביסודו אנארכיסט מבולבל, המתנגד לשלטון גם שהוא מצביע בעדו. אז אנחנו מבינים את התוכן שיוצא באותה תקופה. הם מראים את הציפור הזו כל פעם בצורה ומקום אחר בהתאם לכתוב, הם באמת לא פחדו לשחוט פרות קדושות שהיו באותה תקופה. זה מדור הסאטירה הראשון שהתחיל להעביר ביקורת על האופוריה באותה תקופה. בהמשך יותר קוצו של צבר של שמעון צבר שיוצא בעיתון הארץ. הוא היה מאוד קיצוני בדעותיו, אחד הדברים שכתב:

צו השעה

כיון שאנו בשעת חירום ועלול להיווצר מצב שבו לא יספיקו חיילי הקו הראשון לקרוא את ההגדה עד תומה, הוציאה הרבנות הצבאית הגדה לשעת חירום. זוהי הגדה מקוצרת ומתומצתת. שכל חייל, אפילו בקו האש הראשון, יספיק לקרוא בה. אצלנו כל העם צבא ושעת החירום אינה צמודה לפסח דווקא. מן הדיון איפוא שלא רק ההגדה אלא גם התנ"ך והתלמוד יהיו מתומצתים לשעת חירום. כמו כן יש גם שיקספיר. הוא איננו יהודי אמנם, אך כשם שאי אפשר לוותר בשעת חירום על ה"תרבות היהודית", כך אי אפשר לוותר על התרבות הכללית. תרבות לשעת חירום. בלוי ספר רפרודוקציות לשעת חירום. ואלבום תקליטים לשעת חירום. הוא צו השעה ויפה שעה אחת קודם וכל המרבה הרי זה משובח.

שמעון צבר, עיתון הארץ, 1967

לועג כאן לגמרי לממסד הדתי ולהחלטות שמתקבלות בידי צו חירום. עוד מדור שמתפרסם הוא דבר אחר בעיתון של דבר. יש מזם על האות כרמז לזהב באף חז"ל, משחק מילים על עיתון דבר, פועלי כל העולם – לא לדבר בלי להצביע, משלימים כל פעם בהשלמה אחרת. המדור הזה עשה פרפראזה על מדורים קבועים בעיתון, היו מאמרים מאוד עוקצניים. החזיק מעמד עד תחילת שנות ה-2000. כל הנושא של המחאה מתחיל לחלחל גם לאמנות הפלסטית. אחת היצירות הראשונות האלו היא "הוא הלך בשדות" של יגאל תומרקין. הוא מייצג איזו דמות שהיא מופשלת מכנסיים, איבר מינה בחוץ, מהחזה שלה יוצאים כלי נשק, חסרת זרועות, איבריה בחוץ. אם עד אז המצביעים והחייילים מוצגים כגיבורים, אז מתחילים לראות גם דימויים מהסוג הזה. גם השם שמצטט ספר שהוא קלאסיקה ישראלית שמנכיחה את הצבר הישראלי, מספר את סיפורו של אורי ילד קיבוץ שנהרג במלחמה. מי שמשחק את אורי בסרט שנעשה על הספר הוא אסי דיין בנו של הרמטכ"ל באותה תקופה. במקביל לדברים האלה אנחנו מתחילים לראות ייצוגים נוספים, לדוגמה הצגת נרטיב מקביל לאותם אלבומי מלחמה מאוד הירואים והוא ספר "שיח לוחמים" שבה קבוצת לוחמים מתארת את הקושי והדברים הפחות טובים שחוו במלחמה ואת המחיר שמשלמים שעקבות המלחמה. הוא מציג קול אחר לגמרי וגם עטיפת הספר משדרת משהו אחר ממה שראינו עד כה. אין צילום אלא איזה נייר אפור בטקסטורת בד עם **רישום יותר מופשט**, הטיפוגרפיה משדרת משהו **שנכתב בצורה ידנית** במכחול, היא מציגה משהו הרבה יותר מהוסס, בוחן, לעומת כל הדברים הבטוחים בעצמם שראינו קודם. ב-2009 יוצא ספר שיח לוחמים צוק איתן שמצטט את הספר המקורי. הדימוי שנבחר להופיע הוא רישום בעיפרון שהוא יותר מהוסס, הסיטואציה היא לא לחימה אלא משהו לפני, משהו שמופיע בחדר. הלוחם שמוצג הוא יושב, תוהה. הדימוי משדר הרבה יותר לבטים מאשר גיבור הירואי שיוצא לקרב. חנוך לוין יוצר סדרת מערכונים סאטיריים "מלכת האמבטיה", שמצליח לחזות עד היום פערים דתיים, כלכליים שמלווים אותנו עד היום ומציג ביקורת קשה על אותה תקופה. אנשים רבים דורשים להוריד את ההצגה הזו, היא יוצאת על גבי תקליט ודוד טרסקובר בוחר לשים על העטיפה את אחת הביקורות היותר נוקבות באותה תקופה, היא ממש קוראת לפעילות אלימה כלפי חנוך לוין. ויש בזה אמירה וחיידוש חזק מאוד, גם ברמה הויזואלית בבחירה

בטיפוגרפיה גסה ומיידית עשור לפניי שמגיעה תרבות הפאנק וגם חידוש ברמה המילולית, הבחירה להשתמש ברדימייד. בטקסט שבעצם אמור למנוע מאנשים ללכת לראות את ההצגה. מתוך הבנה שאין שום דימוי שהוא עצמו יכול לייצר שיצליח להעביר את התכנים המאוד בוטים שחונך לוין יצר.

ההאשגים של השיעור:

#מיתוס

#אופוריה

#סדקים בקוצנזוס

#מלכת האמבטיה

#יצירת רצף היסטורי – הבחירה להתעלם מ2000 שנות גלות וליצור רצף חדש

#צילום – ככלי תיעוד שמעניק אשליה של אמת

#שיח לוחמים – שיוצרים מציאות בומבסטית

#מחאה – כלפיי המציאות התרבותית והכלכלית שנמצאים בה

אמריקניזציה

השיעור יתרכז בפער והדיאלוג שמתקיים בין לוקאלי לבין גלובאלי

השפעות:
ממזרח אירופה ----- רוסיה ----- מערב אירופה ----- ארצות הברית
המעצב:
מעביר מסרים מטעם ממסד/לקוח ----- ביקורתי עם אמירה אישית
חברה:
תודעה רשמית של חברה ----- תודעה לא רשמית של חברה -----

מה יהיה לנו היום?

אמריקניזציה

1. בין הלוקאלי לגלובלי
2. זהות תאגידית
3. עיתונות מודפסת
4. מחאה כנגד תהליכי האמריקניזציה

אמריקניזציה היא לאיו דווקא תהליך שעומד בפניי עצמו. ביחד עם שינויים טכנולוגיים, המצאת מסורת, תהליכים כלכליים, שפה, שינויים דמוגרפיים – כל אלו הם עיצוב של תרבות ישראלית. זה תהליך של הסתגלות לתופעה. זה קיים בתרבות, בצרכנות, בחדשות וכו'. באמריקה יש את אמריקן אקספרס, במזון, בסרטים, דימוי החוצה, שיטת הבחירה (הפריימריז), כל הדברים האלו לא התחילו רק בשנות ה-60 אלא חלחל עוד בשלהי שנות ה-50 עם פתיחתו של הסופרמרקט העברי הראשון בארץ ב-28.05.1958. היה שינוי בתרבות הצריכה. עד אז היו מכולות משפחתיות בסיסיות ואז נכנסת רשת קמעונאית גדולה. המרחב האורבני מתחיל להשתנות, פתיחת כלבו שלום ב-1965, קודם על חורבות הגימנסיה הרצליה. הוא היה גורד השחקים הראשון והיה חריג בנוף של תל אביב באותה תקופה.

בין הלוקאלי לגלובלי

ניתן לראות את זה בלוגואים, לדוגמה קוקה-קולה שנכנס לישראל ב-1968 בלבד. מתחיל השיווק והייצור בארץ. שנים חברת קוקה-קולה טענה שהקהל כאן קטן מידי אבל בפועל פחדו עם החרם הערבי שיבוא בעקבות עסקים עם הקהילה היהודית בישראל. הקהילה היהודית בארצות הברית מחליטה לעשות חרם גדול מאוד על קוקה-קולה שמוביל לפתיחת מפעל בארץ ונתינת הזיכיון. קוקה-קולה הוא לא רק משקה, הוא גם ערך של תפיסת עולם ועוד. את התרגום העברית ללוגו עושה אליעזר ויסלהוף. הלוגו המקומי משמר את המבנה של הלוגו הזר, אך עושה שימוש באות עברית וכך משמר את הקונוטציות שהאות העברית מביאה איתה. אנחנו רואים איזה עיבוד מקומי לאותם ערכים אמריקאים. יש שימור של משהו מהקונוטציות של אותה עברית. מתפרסמות מודעות של קוקה-קולה עם נופים של מדינות אחרות. הלוגו עברי אבל החברה בוחרת לפרסם את עצמה עם סממנים גלובליים יותר. קוקה-קולה מוציאה גם מודעות עם גרסה עברית ללוגו וסממנים עבריים, נראות מעט מדברית. אם צריך לשים את הדגש על מערכת היחסים בין המושגים גלובלי ולוקאלי אז אפשר לראות כמה דברים:

חד צדדי, התרבות הלוקאלית בוחרת לקבל את הגלובלי as is. מה שיוצר מחיקת הבדלים כדי ליצור תרבות עולמית אחת. מצד שני, דו צדדי, עשו עיבוד מקומי לערכים הגלובליים ונוצרת גרסה חדשה. אלו תהליכים שמתפתחים כל הזמן ביחס לתקופות.

זהות תאגידית

המוטיבים המרכזיים שהיו ניתן לראות בעיצוב הלוגו הראשון של חברת אלעל מ-1949. יש מוטיבים מסורתיים כמו מגן הדוד וכנפיים שמייצגות חברת תעופה. ובכל זאת ניתן לראות שהלוגו דו-לשוני. בשנת 1963 אלעל פונה לשני מעצבים, ג'ורג' הים ואוטו טרוימן שיעצבו מחדש את הלוגו ומבחינתם הם לאיו דווקא חושבים מנקודת המבט של החברה אלא מנקודת המבט של הלקוח, רוצים שירגיש ביטחון. בוחרים להציג ריבוע שמשרה בעיניהם ביטחון. הם נותנים היבט דינמי באלכסון של הא', וגלובליות בשפה. הם לא מצליחים לייצר הכלאה בין הגרסה העברית והלועזית של הלוגו, אז יש שתי גרסאות. נוצר מערך שלם של ניירות, כובעים, מרחבים שכולם משדרים את הלוגו של אלעל. הם משחזרים משהו שכבר נוצר באותה שנה במיתוג של KLM ההולנדית שנוצר בידי פרדריק הנרי קיי הנריון, שהיה קשור לחינוך לעיצוב בישראל. הוא יוצר את המיתוג שבמידה רבה משמש את החברה הזו עד היום. יוצר ספר מותג שבו ניתן לראות את התוצרים השונים של החברה. זו פעם ראשונה שרואים נראות כוללת לחברה כזאת, הוא לא רק מציג אלא גם מייצג במילים את התפיסה המקצועית שלו לגבי זהות מותגית.

.....חסרה תמונה.....

תדמית עוצמתית חשובה לחברת תעופה כמכשיר בשוק תחרותי. התחרות אינה מבוססת על מחירים וגם לא על הבדלי שירותים בסיסיים, אלא מתמקדת בתדמית. מגעיו של הנוסע עם חברת התעופה מתחילים הרבה לפני שהוא רוכש כרטיס טיסה וממשיכים להתקיים בזיכרון לאחר סיום המסע. לכן, יש לשמר את המודעות ליתרונותיה של חברת התעופה במונחים נרחבים של זמן ושל מקום.	
תדמית היא הרבה יותר מאשר הצגת לוגו - בהגדלה או בהקטנה - על כל פריטי הצידוד של החברה. סימן הלוגו הוא אומנם לב התדמית, אבל הוא חייב להיות מספיק גמיש כדי להתאים עצמו למטרות שונות, ובעת ובעונה אחת לשמר אחדות והמשכיות בסיסיות.	

תפיסת העולם הזו מתחילה להיות מיושמת בעיצוב של אלעל באותה תקופה. בשנת 1971 ג'ורג' הים מבין שיש קשיים בשפה החזותית שהם יצרו. הם פונים לדן רייזנגר לפתרון, שילוב של שתי השפות ושמירת ההיבט הלאומי, ביטוי חזותי של דגל ישראל. רייזנגר יוצר מיתוג כולל של חברת אלעל וכל הדברים האלה מתקיימים סביב המיתוג החדש הזה. התהליך של הלוגו של אלעל מצליח להראות את תהליך ההשתנות. סממנים לאומיים בהתחלה, לאחר מכן טשטושם ולבסוף תרגום מקומי שמשלב את הגלובלי והלוקאלי מבחינה חזותית וצורנית.

עיתונות מודפסת

השלכות של האמריקניזציה. מכלול של דברים שקורים ביחד שמביעים לשינוי תפיסתי שלבסוף מתורגם מבחינה חזותית. העיתונות לאחר **מלחמת יום כיפור** נמצאת במשבר, הם היו בקונספציה שלא הייתה נכונה, זה היה ניצחון שכרוך במאבק קשה עם המון הרוגים. כדאי שהעיתונות תתחיל להתייחס להחלטות השלטון בצורה יותר ביקורתית. עוד תהליך שקורה הוא חדירתם של התפתחויות טכנולוגיות. אחת מהן הוא **סדר צילום דיגיטלי**. עד אז היו תלויים באותיות הבלט בעלות גודל ספציפי ועכשיו יכלו ליצור יצירה ושינוי גדלי אותיות בצורה מהירה. בנוסף חדירתו של **דפוס האופסט** שמאפשר ליצור שטחים יותר גדולים של דפוס צבעוני שמאפשר לייצא בצורה רחבה יותר.

ב1978 מוקם עיתון מוניטין על ידי אדם ברוך. הוא היה חריג בכמה היבטים. שינה את הפורמט שלו לפורמט טבלואיד, הודפס על נייר כרומו, התכנים והדימויים היו הרבה יותר עזים. ההשפעה שלהם מגיעה בעיקר מהrolling stone והניו-יורקר. ניתן לראות שבנראות היחס שמתקיים בין הדימוי/צילום ליחס של הטקסט הוא כזה שמוניטין נכנס. מוניטין גם הכניס **צילום הרבה יותר איכותי**, **היחס בין הדימוי לטקסט משתנה**, בעיקר צילום ומעט טקסט. **סגנון הכתיבה נהיה קליל יותר ורזה יותר**. וגם **סגנון התכנים משתנה**, מתחילים להיכנס לצד החדשות רכילות, פנאי וכו'.

בשנת 1984 מוקם עיתון חדשות. הייתה לו משמעות בהמון רמות, לא רק ברמה העיצובית. העיתון הזה יצר את זה שבשער האחורי תמיד היה מדור הספורט, התמונות היו צבעוניות ומאוד צהוב. היחס בין דימוי לבין טקסט היה שתמיד העדיפו תמונות צבעוניות גדולות על טקסט. נהיים שישה טורים במקום שמונה שמקל על הקריאה. ניתן לראות את עיתון דבר ואת עיתון חדשות שיוצאים באותה תקופה. השינוי הטכני של מעבר משחור-לבן לצבע, עיתונות מפלגתית לעיתונות מערערת. זה מעבר מתפיסת עולם שבלונית ציונית לתפיסת עולם רבת גוונים. יש שינוי בין קולקטיב לבין תפיסה ששמה את הכתב במרכז, אינדיבידואליות. זה מהלך שקורה בעיתונות המודפסת באותם שנים.

מחאה כנגד תהליכי אמריקניזציה

קמה מחאה לגבי התהליכים הללו. הבולט ביניהם הוא הסטיקר של טרקטקובר, ישראל זה לא אמריקה, 1978. ניתן לראות איך הוא בוחר בסטיקר הזה להתנגד ולהביא סוג של מחאה למקורות שמעצבים בוחרים להשתמש בהם באותה תקופה. יש גם את התוכן שאומר שישראל זה לא אמריקה, כאן זה לא שם. יש אימוץ ערכים אבל צריך להתייחס ללאומיות. יש בחירה להשתמש בפונט עברי מאוד פשוט, אהרוני. ויש שימוש בשפה העברית. אין כאן דימוי מורכב אלא האות עצמה והשפה העברית הופכת להיות חומר הגלם של הסטיקר הזה שהוא מייצר באותה תקופה. הציונות באותה תקופה נמצאת במאבק לייצר משהו מקומי לבין איום שמגיע מבחוץ והרצון להתפתח. עוד דוגמה יותר מאוחרת הוא הפוסטר של יוסי למל, 1998. שימוש בצילום של נעיצת דגל הדיו באום רשרש, והחלפת הדגל בדגל מקדונלדס שבארץ ישראל מייצג צרכנות, ערכים אמריקאים, תרבות חיים אחרת. מה שהוא עושה הוא לתאר סוג של תהליך החלפה של אידיאולוגיה שיוצג בעבר בדגל הדיו ברשת צרכנות ובכך מביע את הביקורת שלו לאמריקניזציה.

ההאשתגים של השיעור:

#אמריקניזציה – לא תהליך אימוץ ערכים. הוא תהליך אחד מתוך תהליך שנועד לבנות תרבות
#בין הלוקאלי לגלובלי – דיון מתמיד
#עיבוד לתרבות המקומית
#זהות תאגידית – תפיסת עבודה מחו"ל שמתרגמת בארץ
#עיתונות מפלגתית
#עיתונות ביקורתית – בעקבות מלחמת יום כיפור. ההבנה שאי אפשר להיות עיוורים
#התפתחויות טכנולוגיות – הדפסה צבעונית, הגדלת אותיות, צמצום מילים והגדלת דימויים
#טבלואיד/ברודשיט – פורמטים חדשים שנוצרים. אימוץ עיתונות מחו"ל
#מחאה – כלפי תהליכי האמריקניזציה
#אלעל – דוגמה לתהליך השתנות בין לוקאלי לגלובלי
#קוקה-קולה – דוגמה למערכת יחסים מורכבת שהייתה
#השפה העברית כחומר גלם

מה יהיה לנו השיעור?

- א. מה היה לנו הסמסטר
- ב. איך לומדים למבחן?

מה היה לנו הסמסטר

- 1897** – הקונגרס הציוני הראשון. איך תפיסות אידיאולוגיות שונות ותהליכים לאומיים באירופה משפיעים על השפה החזותית שהתנועה הציונית מבקשת לייצר.
- 1906** – הקמת בצלאל. לא נעשית מתוך ריק אלא באה על המצע של אותן אידיאולוגיות ומנסה להגשים אותן, מתוך הבנה שיש צורך ביצירת תרבות ללאום. כל מה שבא בעקבותיה הוא איזשהו יישום של האידיאולוגיות שדיברנו עליהן. מתוך ניסיון לייצר יצירות אמנות שיפיצו את האמנות הציונית, נוצר המבנה המשולש של בצלאל. סוג אמנות שמרנית שמבקשת לייצר שילוב בין מזרח למערב, להציג את מנהיגי העם. במקביל ראינו שאין רק נרטיב אחד, יש בתל אביב באותה תקופה נרטיב אחר שהוא יותר מודרני, לוקח השראה מקונסטרוקטיביזם רוסי. אין אף פעם נרטיב אחד יחיד.
- 1930** – שנות השלושים, העלייה החמישית. שינוי דמוגרפי מביא לשינוי כלכלי. משפיע פנימה על בצלאל, על שיטת הלימוד, ההוראה, העבודות, תעשייתיות וכו'. עלייה מגרמניה שהביאה טכנולוגיות חדשות. זה השפיע על התוצרים החזותיים שראינו. לפני היו עיטורים, מגמה של ניקיון קו ופונקציונליסטי. נוצר באו-האוס ציוני. מתח בין משהו אוניברסלי (באו-האוס) לבין משהו מקומי (שאיפה למקומיות בצבע, בחומריות). שינוי בהיבט הפדגוגי. החלוץ ותהליך השינוי שלו, מחקלאי גרמני, לדילוג על 2000 שנות גלות והצגת חלוץ מזרחי יותר, לנוכחות מאסיבית לעשייה עם האדמה, כל הזמן מעבדים אותה, ולבסוף לחלוץ שהוא הירואי, גדול מימדים, קולקטיבי.
- 1948** – הקמת מדינת ישראל. בחירת דגל למדינה, שהיה דגל התנועה הציונית. סמל המדינה. ישן אל מול מודרני. דיון איקונוגרפי בסמלים עצמם, לא פוליטי, נכנס אלמנט של דת ומדינה אבל הייתה משמעות להבדיל מהדגל, דיון על האלמנטים עצמם. הדגל והסמל מדברים החוצה ודיברנו גם פנימה. איך המדינה מתקשרת את המסרים שלה לציבור ברמה היומיומית, ברחובות, בבולים, שטרות.
- 1958** – שנת העשור מדברת על הישגים מאוד משמעותיים שהמדינה השיגה בתוך קצר של 10 שנים. יש משמעות לממצאים ארכיאולוגיים שנמצאו באותה תקופה אבל גם על איך הדילוג על 2000 שנות גלות יוצרת אינפלציה של אותיות. הניסיון לייצר רצף היסטורי חדש באמצעות יצירת פונטים חדשים.
- 1967** – מלחמת ששת הימים. אלמנטים יותר ביקורתיים. מלחמה אחרי הפסקת האש. המנהיגים לאחר המלחמה שוב הופכים להיות דימויים בולטים בעיצוב של אותה תקופה. האלמנטים פחות גרפיים ויותר צילומים (צילום הצנחנים בכותל). אלבומי ניצחון יוצאים בקצב מסחרר. במקביל יוצאים ספרים מגלומניים בכותרות שלהם. שינוי בתפקיד המעצב שיש לו אמירה, מביע ביקורת. ערעור על המחירים שהמלחמה מביאה איתה. עד עכשיו ראינו את הנרטיבים שמתקיימים במקביל ועכשיו רואים ביטוי הרבה יותר בולט לסדקים בקונצנזוס.
- 1960** – שנות ה-60, אמריקניזציה. לא אימוץ טוטאלי אלא אימוץ אלמנטים. התרבות המקומית מקיימת דיאלוג ומייצרת משהו חדש, שהוא מבנה ומעצב את התרבות המקומית. השפעה של עיתונות אמריקאית. משחור-לבן לצבעוני. מעבר שמייצג שינוי תפיסה וריבוי נרטיבים ואמירה יותר מורכבת וביקורתית.
- 1970** – אמירה ביקורתית של האמריקניזציה עצמה.

המבחן

אמריקאי, מקוון, פותחים זום, הוא יהיה במודל. יתקיים ב 13.08.
תכנון זמן הלמידה – המבחן הולך להיות ב 13.08, אז מומלץ להתחיל ללמוד ב 01.08.
 להקדיש לכל אחד מהשיעור יום אחד של למידה.
 זמני למידה במהלך היום – שחור למידה, כחול הפסקה.

15-30 ד'	25 ד'	15 ד'	25 ד'	15 ד'	25 ד'	15 ד'	25 ד'
----------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

מדובר בארבעה סבבים שבסבב הראשון כדאי לחזור על מה שלמדנו ביום שלפניי. כדאי לחזור על כמה שיותר סבבים. לפחות שלושה.

למידה חזותית – כל שיעור הוא מאמר והוא ממוחש בצורה גרפית. כשעומד מאמר עיוני וקשה לעיכול, אפשר ליצור מיפוי חזותי של המאמרים. דוגמה:

למידה דרך שמיעה – הקלטת המאמר. ערוב חושים שמקל על קליטת החומר.
מילות המפתח של השיעור – יוצר אוצר מילים משמעותיות. אפשר ליצור כרטיסיות עם מונח והגדרה שמורכבת ממה ומי, למה ואיך. לדוגמה:

מה ומי?
 תפוצה בישראל של אדם כללי (חורין) בוגר ואחד העם

למה?
 באמצעות השמיעה הם מבינים ליד אדם יחיד. שום גבול לתוך האשמה של התרבות והשמות. הספר הראשון הוא שם חובבני עם תוכן. בעל האשמה של תפוצה לא שולל כל פגיעה. האשמה זו תופת חלק ממחיר האשמה הוא שילוחם את הרכב האשמה.

איך?
 1. תפוצה תפוצה שפוח (ידידות וזלזול)
 2. לרצו תפוצה של אשמה וידידות
 3. לרצו אשמה של אשמה וידידות

ציונות רוחנית

או ליצור טבלאות של דימוי וטקסט

--	--

מיון לפי נושאים – ליצור מערכת סימונים שתשמש אותנו. אישים, הגדרות, דברים שאני לא מבין, מילות קישור (כי מייצגות נקודות מפנה בסיכומים). זה הופך לקריאה פעילה, שהרבה יותר מרוכזים בה ולכן היא משמעותית. סימונים פשוטים כדי שנוכל לזהות ולהוסיף לטקסט. שלושת המרכיבים החשובים ביותר מהסמסטר שמדברים על התהליכים שכל הדימויים מהמצגות מדברים עליהם, תמיד נכנס לאחד או יותר מהמרכיבים הללו:

השפעות:

מזרח אירופה > רוסיה > מערב אירופה > ארה"ב

המעצב:

מטעם ממסד/לקוח > ביקורת/אמירה אישית

חברה:

תודעה רשמית של חברה >
 תודעה לא רשמית של חברה >